

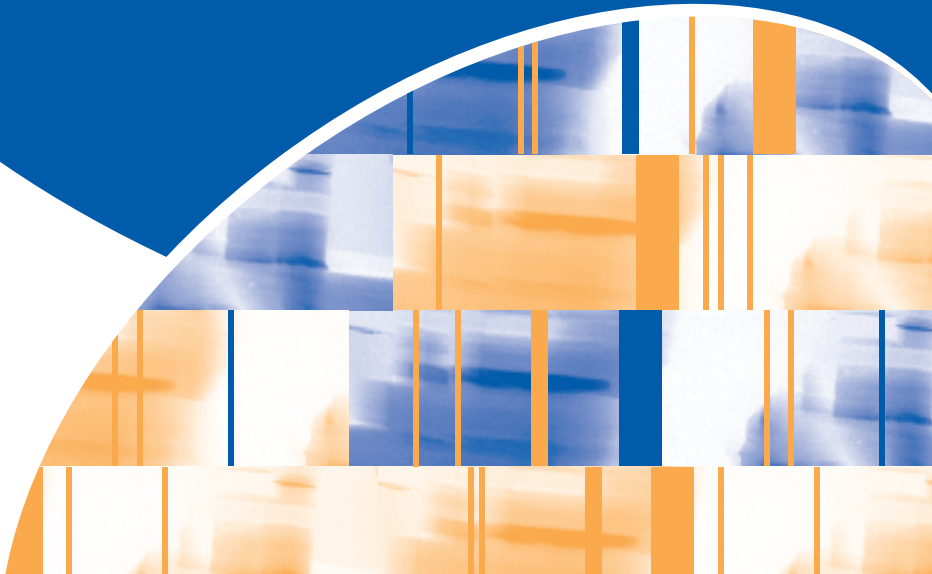
VALTION ELOKUVATARKASTAMON JULKAISU NRO 1

Kuvaohjelmien ikäraajat ja lastensuojelu

**Ala-asteen oppilaiden näkemyksiä
kriittisen katselun työpajassa**

Riitta Martsola

Minna Mäkelä

Valtion elokuvatarkastamon julkaisu nro 1

Kuvaohjelmien ikärajat ja lastensuojelu

Ala-asteen oppilaiden näkemyksiä
kriittisen katselun työpajassa

Riitta Martsola
Minna Mäkelä

© 2004 Riitta Martsola, Minna Mäkelä, Valtion elokuvatarkastamo

Kannen suunnittelu: Petteri Kivekäs

ISBN 951-53-2577-3 (nid.)

ISBN 951-53-2578-1 (PDF)

Editat Prima Oy, 2004

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
1.1 Media ja lasten suojeleminen	4
1.2 Kuka suojelee lasta kuvaohjelmien haittavaikutuksilta?	6
1.2.1 Vanhempien vastuu	7
1.2.2 Valtion elokuvataarkastamon vastuu	7
1.2.3 Koulun vastuu	8
1.2.4 Tv-kanavien ja kuvaohjelmien tuottajien vastuu	9
2 PROJEKTIN RAKENNE JA MENETELMÄT	10
2.1 Projektin tavoite ja kohderyhmä	10
2.2 Yhteistyökumppanit, resursointi ja aikataulu	11
2.3 Menetelmät	11
2.3.1 Kyselylomake vanhemmille	11
2.3.2 Työpaja: otteita ohjelmista ja kvalitatiivinen ryhmäkeskustelu	12
2.3.3 Ainekirjoitus haitallisista kokemuksista	13
3 LASTEN NÄKEMYKSET ESITETYSTÄ MATERIAALISTA	14
3.1 Keskustelut 1.-3. -luokkalaisten kanssa	14
3.1.1 Vilma-lyhytelokuva	14
3.1.2 Digimon	15
3.2 Keskustelut 4.-6. -luokkalaisten kanssa	17
3.2.1 Kunnian mies	17
3.2.2 Murha Hollywoodissa	18
3.2.3 Menneisyyden ote	18
4 IKÄRAJAT JA VASTUU	20
4.1 Ikärajat ja niiden noudattaminen kotona	20
4.1.1 Lasten näkemykset	21
4.1.2 Vanhempien näkemykset	21
4.1.3 Lasten ja vanhempien näkemyserot	22
4.2 Keskustelu opettajien kanssa lasten näkemyksistä	23
4.3 Ikärajat ja niiden valvonta videovuokraamoissa sekä elokuvateattereissa	25
4.4 Ikärajamerkintöjen ymmärrettävyys	25
5 LASTEN KUVAOHJELMIIN LIITTYVÄT PELOT	26
5.1 Lapset kuvailevat kokemuksiaan	26
5.2 Pelon hallintakeinoja lasten näkökulmasta	27
5.3 Voiko kuvaohjelma traumatisoida lasta?	28
5.3.1 Trauman kriteerit	29
5.3.2 Traumatisoitumisen vaikutuksista	30

5.4 Lapsen pelko aikuisen näkökulmasta	30
5.4.1 Milloin lapsi tarvitsee apua?	30
5.4.2 Etäännyttäviä tarkastelutapoja luokkatilanteisiin	31
6 POHDINTA	33
6.1 Projektin herättämät ajatukset	33
6.2 Toimenpide-ehdotukset	33
LÄHTEET	
LIITTEET	

"Kaikki aikuisethan ovat olleet ensin lapsia, mutta harvat heistä sen muistavat"

Antoine de Saint-Exupéry, Pikku Prinssi

ESIPUHE

Kriittisen katselun työpaja on uudenlainen allekirjoittaneiden Valtion elokuvatarkastamon tarkastajien (luokanopettaja ja psykologi) suunnittelema ja vetämä kokeilu. Kokeiluun osallistui 12 luokkaa helsinkiläiseltä ala-asteelta, ja se syntyi osana Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskuksen (ETKK) sekä Koulukinon Filmihillo-projektia. Tarkoituksena oli etsiä sellaista kouluihin sopivaa työmenetelmää, jonka avulla oppilaat voisivat käsitellä opettajien kanssa kokemuksiaan kuvaohjelmista. Laajempaan tavoitteena oli lisätä lasten tietoisuutta ja kriittisyyttä kuvallista viestintää, etenkin elokuvia kohtaan. Lisäksi Elokuvatarkastamon omana intressinä oli saada lisää tietoa lasten katsomiskokemuksista ikärajapäätöstensä pohjaksi.

Tutkimuksia mediasisältöjen haitoista, esimerkiksi väkivaltaviitteestä lapsille, on julkaistu paljon, samoin lasten ja nuorten henkisestä pahoinvoinnista. Haitallisuus- tai rajoittamiskeskustelut näyttävät kuitenkin käytännössä hajautuvan useisiin eri suuntiin: keskusteluun sananvapaudesta, perheen oikeuksista tai yleisemmin lastenkasvatuksesta ja auktoriteettien osuudesta siinä. Mielenpitojen erilaisuus aikuisten kesken näyttääkin olevan seurauksiltaan onnetonta lapsille, esimerkkinä vaikkapa aikuisten välinen kiistely lasten mielenterveyden hoidosta ja sen kustannuksista.

Tätä raporttia kirjoitettaessa julkisuudessa kysellään, pitäisikö nuoruusikää lähestyville lapsille asettaa kotiintuloaika julkisen vallan, esimerkiksi kunnan tai kaupungin toimesta. Kollektiivisilla rajoittamistoimenpiteillä haluttaisiin helpottaa vanhempien taakkaa lastenkasvatuksessa. Toisaalta nuorten parissa suosittujen elokuvien ensi-iltojen aikaan tiukataan syytä siihen, miksi vanhemmat eivät itsenäisesti voisi päättää, mikä heidän lapsilleen on sopivaa. Lasten ääntä tämäntyyppisissä keskusteluissa ei juuri ole kuultu tai otettu vakavasti. Ei ole raportoitu, miten lapset kokevat erilaiset rajat tai rajoittamistoimenpiteet. Onko lasten todellinen toive nähdä aikuisille suunnattua viihdettä tai vaikkapa olla yömyöhään kaupungilla ulkona? Miten he itse kokevat rajoitusten tai rajoittamattomuuden seurauksia?

Kriittisen katselun työpajalla tavoitettiin noin 340 ala-asteen oppilasta mielipiteineen. Lisäksi suurin osa oppilaiden vanhemmista vastasi kotiin lähetettyyn kyselyyn. Innostus aiheeseen oli suuri. Vanhemmat kannattivat kuvaohjelmien ikärajoja ja jopa niiden tiukennuksia. Lapset taas kertoivat innokkaasti kuvaohjelmakokemuksistaan. Lasten kuvaukset näkemistään ohjelmista sekä haittavaikutukset, joita heille niiden katselemisesta oli aiheutunut, yllättivät meidät täysin; muun muassa ohjelmien aiheuttamista peloista ja painajaisista kuultiin lähes kaikissa luokissa.

Tämä raportti on katsaus tai kvalitatiivinen tarkastelu, joka ei täytä tieteellisen tutkimuksen kriteereitä. Sitä ei voida laajentaa koskemaan ala-asteikäisiä yleisellä tasolla. Joitakin suuntaviivoja tutkimukselle tai jatkotoimenpiteille se voi kuitenkin antaa.

Kiitämme Munkkiniemen ala-asteen oppilaita ja heidän vanhempiaan. Ilman heidän luottamustaan tätä työtä ei olisi voitu tehdä. Kiitokset koulun rehtorille Heikki Eskolalle, joka pyynnöstämme on lukenut raportin ennen sen julkaisemista, sekä projektin yhdyshenkilönä toimineelle luokanopettajalle, KM Tuula Koistiselle. Kiitos myös ETKK:n toiminnanjohtajalle Tuija Westerholmille, joka tätä projektia meille ehdotti.

Elokuvatarkastamon henkilökunta on antanut oman panoksensa työn käytännön sujumiseen. Erityisesti kiitokset ylitarkastaja Maarit Pietiselle, joka kokosi yli 200 kyselylomakkeen vastaukset.

Raporttia ovat kommentoineet pedagogiikan näkökulmasta luokanopettaja, KT Tuija Niemi ja luokanopettaja, KM Kati Koota. Lasten mielenterveystyön kannalta raporttia on kommentoinut psykologi, FM Marianne Kitti, joka myös on ideoinut kanssamme apukeinoja lasten pelottavien katselukokemusten läpikäymiseksi. Kiitokset teille suuresta työpanoksestanne raporttimme viimeistelyssä. Kiitokset myös traumapsykologi Soili Poijulalle, Annika Wiikerille Suomen Psykiatriyhdistyksestä sekä koululaisille Reetta ja Ville Pennala kokeilumme edesauttamisesta.

Toivomme, että koululaisia ja mediaa käsittelevässä keskustelussa otetaan vakavasti huomioon myös lastensuojelulliset näkökohdat ja että kukin taho kantaisi oman vastuunsa. Koulujen osalta toivomme, että lasten- ja nuorisokulttuuriin liittyvä työ siellä laajenisi ja että käsillä oleva raportti voisi edistää opettajien valmiuksia keskustella oppilaiden kanssa kuvaohjelmista myös lasta suojelevalta kannalta. Mielestämme asiantuntijoiden olisi hyvä kokoontua laatimaan lasten mediankäyttöä käsittelevä opas kouluille opettajan kasvatustyötä helpottamaan. Se auttaisi koulua tukemaan lasten tasapainoista kehittymistä nykyaikaisessa mediaympäristössä koulun keinoin. Opettajat ovat perheen ulkopuolisina auktoriteetteina avainasemassa, kun lapset pohtivat mediaan liittyviä kysymyksiä.

Helsingissä 8.1.2004

Valtion elokuvatarkastamon tarkastajat

Riitta Martsola
psykologi, PsM

Minna Mäkelä
luokanopettaja, KM

1 JOHDANTO

Tässä raportissa esitellään allekirjoittaneiden Valtion elokuvataarkastamon tarkastajien suunnittelemaa ja toteuttamaa kokeilua, kriittisen katselun työpajaa. Työpajaan osallistui noin 340 Munkkiniemen ala-asteen oppilasta. Kokeiluun sisältyivät työpajan lisäksi koteihin lähetetyt kyselylomakkeet, keskustelu opettajien kanssa ja oppilaiden ainekirjoitus haitallisista kuvaohjelmakokemuksista. Projektin rakennetta ja menetelmiä selvitetään tarkemmin luvussa 2. Johdanto-luvussa esitellään kokeilun pohjana olevaa lastensuojelullista näkökulmaa ja eri tahojen vastuuta lapsiin kohdistuvien kuvaohjelmien haittavaikutuksien suhteen.

1.1 Media ja lasten suojeleminen

Medialla on merkittävä rooli lasten arjessa. Viestintäviraston tutkimuksen (Martikainen & Meckelborg 2003) mukaan 72 prosenttia lapsiperheistä omistaa useamman kuin yhden television ja 53 prosenttia lapsista katselee televisiota omissa huoneissaan. Television lisäksi elokuvat, videot ja tietokonepelit ovat osa lähes jokaisen lapsen elämää. Lapsi käyttää mediaa viihtymiseen, ajankuluksi, kaverin korvikkeena ja tietolähteenä. Media palvelee lapsen tiedollisia ja sosiaalisia motiiveja sekä tunnemotiiveja. (Mustonen 2001.)

Median käytöllä on vaikutusta erityisesti lapsen tunne-elämän kehityksessä, joka muovaa sosiaaliseen kehitystä. Joidenkin arvioiden mukaan lapset ja nuoret viettävät median parissa jopa 20-30 kertaa enemmän aikaa kuin perheensä kanssa seurustellen. Media on näin merkittävä ympäristötekijä lapsen elämässä ja kokonaisvaltaisessa kehityksessä muovaten lapsen identiteettiä, maailmankuvaa ja itsetuntoa. Lapsen kyky tuntee myötätuntoa ja eläytyä toisen asemaan voivat heikentyä väkivaltaisen kuvamateriaalin toistuvasta katselusta turtumisen eli desensitisaation johdosta. (Mustonen 2001, 2003; Mustonen & Pulkkinen 2003.) Näiden tutkimustulosten valossa näyttää siis siltä, että kuvamateriaali saattaa vaikuttaa haitallisesti yksittäiseen lapseen. Seuraukset ulottuvat myös koskemaan koko yhteiskuntaa, jonka jäsen lapsi on.

Nykypäivän kasvattajalla ei ole helppoa, sillä lapsen suojeleminen haitalliselta mediamateriaalilta on tällä hetkellä lähes mahdotonta. Pieni lapsi voi tahtomattaan törmätä lapselle sopimattomaan mainoskylttiin kadulla tai aikuisille suunnattuun ohjelma-antiin painaessaan väärää televisionappulaa. Kuluttajaviraston johtaja Anja Peltonen on todennut, että yhä edelleen painotetaan vain vanhempien vastuuta lapseen kohdistuvan kokemustulvan säätelijänä, vaikka todellisuudessa vanhemmat eivät voi paljonkaan esimerkiksi sille, millaisen mainonnan kohteeksi lapset joutuvat. Lapsen itsenäisyyden ja päätösvallan painottaminen liittyy hänen mukaansa tarpeeseen tehdä lapsista kuluttajia. Hänen mukaansa varhaisnuorista puhutaan ikään kuin lapsi olisi harkintakyvyllään jo 15-vuotiaan tasolla. (Peltonen 2003.)

Lasten ja nuorten mediakulttuurin tutkija Annikka Suoninen pitää Helsingin Sanomien haastattelussa 19.12.2003 lapsia mediankäyttäjinä fiksumpina kuin vanhempansa: ”Monet alle kouluikäiset jo tietävät, milloin televisio on järkevä sulkea”. Hänen mukaansa lasten mediankäytölle on hyvä asettaa perusteltuja rajoja, mutta ”yksioikoinen kieltäminen on pahasta”. Suoninen uskoo, että kiellettyä elokuvaa katsoessaan lapsi saattaa suhtautua näkemäänsä analyyttisemmin, miettien, miksei tämän katsominen ole sallittua.

Yleisönosastokirjoituksista ilmenevät toisaalta kasvattajien huoli ja ongelmat kaikkialta pursuavan median mahtia vastaan.

Lapsen näkeminen harkintakykyisenä, omaa toimintaansa ohjaavana itsenäisenä kuluttajana näkyy myös lapsille ja nuorille suunnattujen elokuvien kohdalla. Suosittu ”nuorisoeokuva” Pahat pojat on Helsingin kaupungin toimesta valittu esitettäväksi hiihtolomalaisista koostuvalle yleisölle alkukevästä 2004 Malmi-talolla Helsingissä. Elokuva sisältää varhaisnuoria hyvin todennäköisesti järkyttäviä seksi- ja väkivaltakohtauksia. Ovatko lasten ja nuorten elokuvavalinnoista päättävät aikuiset etukäteen tutustuneet lapsille ja nuorille esitettävään materiaaliin?

Sinkkonen (2000) on todennut, että lapsen arvioiminen yli hänen todellisten kykyjensä tekee lapsen maailmasta vääriin tietoon pohjautuvan ja turvattoman. Päältäpäin lapsi näyttää varmalta, mutta kuoren alla piilee pelokkuus. Lapsi etsii Sinkkonen mukaan kiintymyssuhteesta huoltajaansa sekä lämmintä tunnetta että turvallista elämänjärjestystä. Tahkokallion (2003) mukaan itsenäisyyden ihannoiti liian varhain ahdistaa lapsia. Hän rohkaisee vetämään rajoja lapsille hyvällä omallatunnolla. Jos lapsen halujen vastustaminen tuntuu vaikealta, kannattaa punnita, seuraako rajoittamisesta hyvää vai pahaa. Auktoriteetti ei tarkoita osoittelevaa vallankäyttöä, vaan ohjausta, jota lapsi tarvitsee, vaikka itse väittäisi muuta. Lapsi stressaantuu, mikäli hänen annetaan itse päättää asioista, jotka hänen kehitystasolleen ovat liian vaikeita. Näkyviä oireita tästä saavat Tahkokallion mukaan ne, joilla jo biologisista syistä on keskimääräistä huonompi stressinsietokyky. Heitä on Tahkokallion mukaan jopa 20-30 prosenttia lapsista. Pahimpia stressin lähteitä lapselle on, että hän joutuu itse liian nuorena kärsimään tekemistään valinnoista. Tahkokallion mukaan vain harvoin on vaarana, että vanhempi kulkisi lapsensa rinnalla liikaa.

Saarela (2003) toteaa, että median pelätään opettavan lapsille vääriä malleja tai aiheuttavan tunne-elämän häiriöitä. Lapsen on kuitenkin tärkeää kohdata vaikeita ja ristiriitaisia tilanteita myös mediassa oman kehityksensä vuoksi: ”Kokemuksia eletään yhä uudelleen niin päivän tarhaleikeissä kuin joskus yön painajaisissakin.” Hän puhuu tunteista kuten ilo, suru, viha, pelko jne. Saarela painottaa lapsen medialukutaidon kehittämistä ja ymmärrystä sekä ikätoverien merkitystä siinä. Eräissä muissakin puheenvuoroissa on painotettu, että väkivaltaviihteen rajoittaminen ei ratkaise monisyistä väkivallan ongelmaa ja korostettu tästä syystä turvallisen kasvuympäristön ja mediakasvatuksen merkitystä. Mielestämme lasta suojelevan työn perusta katoaa, jos etsitään yhtä ainoata oikeata ratkaisua tai jos lapsen hyvinvoinnin uhkia ei voida tunnistaa tai nimetä.

Tukholmassa järjestetyssä SAFT -kongressissa lokakuussa 2003 käsiteltiin lasten ja nuorten internet-turvallisuuskysymyksiä. Osa asiantuntijoista painotti edelliseen tapaan lapsen oman ymmärryksen kehittämistä, jotta hän voisi suojata itseään medialta tarvittaessa: ”Puisto ei voi valvoa mitä puistossa tapahtuu, puistossa kävelijän on se itse tehtävä.” Monet lastensuojelun asiantuntijat taas kannattivat kontrollia ja sääntelyä myös teknisten apuvälineiden (ohjelmistosuodattimet ja estojärjestelmät) muodossa: ”Onhan liikenteessäkin liikennemerkit.” Internetin puolella kehitetään samaan aikaan teknisiä lasta suojaavia mekanismeja kun lasten medialukutaitoa kehitetään kodin ja koulun keinoin. Myös ”ilmiantolinjat” lapsille vahingollisista sisällöistä ilmoittamiseksi lisääntyvät. Erilaiset näkemykset eivät estä toimimasta yhteisen päämäärän hyväksi.

Lasten oma ääni tuntuu hukkuneen aikuisten keskustelussa, sillä lasten ajatuksia mediasta ei ole maassamme liiemmin kuunneltu. Englantilainen Buckingham (1998) kuvaa osuvasti

yleistä keskustelua lapsista ja mediasta. Hänen mielestään tätä keskustelua käydään aikuisten kesken ja monet eivät edes koe tarpeelliseksi kuunnella, mitä lapsilla on sanottavaa. Manilassa vuonna 1996 järjestettyyn Lasten oikeudet ja media –kokoukseen osallistui joukko 5-17 -vuotiaita lapsia ja nuoria, jotka laativat lasten toivelistan siitä millaisia kuvaohjelmia he haluaisivat tuotettavan (de los Angeles-Bautista 1999, 270). Toivelistassaan lapset toivovat seuraavaa:

1. *”Haluamme korkeatasoisia ohjelmia, jotka ovat juuri meille tehtyjä – ohjelmia, jotka eivät käytä meitä välineenä myydä tuotteita tai ideoita. Haluamme oppia ja pitää hauskaa.*
2. *Haluamme ilmaista ajatuksiamme ohjelmissa. Haluamme puhua perheistämme, ystävistämme ja yhteisöistämme. Haluamme jakaa ajatuksemme itsestämme ja toisistamme.*
3. *Haluamme kuulla muiden lasten elämästä – mitä pelejä he pelaavat, mitä lauluja he laulavat, mitä ongelmia heillä on.*
4. *Haluamme ohjelmia, jotka lisäävät itseluottamusta siten, että selviydymme kasvuprosessista – ei seksiä tai väkivaltaa, kiitos*
5. *Haluamme ohjelmia, jotka ottavat huomioon meidän tarpeemme kasvavina lapsina ja joita voi katsoa normaalina katseluaikoina.*
6. *Haluamme kaikkien antavan tukensa sille, että nämä ohjelmat voisivat olla parhaita mahdollisia.*
7. *Kuunnelkaa meitä. Ottakaa meidät tosissanne. Tukekaa toivomiamme ohjelmia ja suojelkaa oikeuksiamme.”*

Projektimme avulla haluamme tuoda julki lasten ajatuksia ja toivomme projektin käynnistävän keskustelun lasten mediatoiveista.

1.2 Ketkä suojelevat lasta kuvaohjelmien haittavaikutuksilta?

Miksi äiti moitti kauppiasta, kun myyjä ei suostunut myymään alle 10-vuotiaalle lapselle K18 -elokuva? Miksi elokuvateatterin lipuntarkastaja päästi pienet lapset katsomaan heidän ikäisiltään kiellettyä elokuvaa? Miksi vanhemmat jättivät alle 7-vuotiaat lapsensa yksin elokuvateatteriin, vaikka elokuvan ikäraja oli K11? Muun muassa näihin lastensuojelun vastuuta käsitteleviin viesteihin ja kysymyksiin olemme törmänneet Valtion elokuvatarkastamossa työskennellessämme. Vastuuta lapsesta voidaan vältellä vetoamalla sananvapauteen, rajanvedon vaikeuteen, yksilön sekä perheen vastuuseen tai moralisoinnista syyttämällä (Taskinen 2003). Lapsi ei kuitenkaan pysty itse suojautumaan itselleen vahingolliselta materiaalilta, hänellä on oikeus suojeluun.

Kenen pitäisi suojella lapsia median negatiivisilta vaikutuksilta ja kenellä on vastuu? Vastuuta eivät pysty kantamaan yksin vanhemmat, vaan he tarvitsevat kasvatustyötä tukevia tahoja. Vastuu lasten suojelemisesta kuuluu jokaiselle median ja lasten kasvatuksen parissa toimivalle taholle. Lainsäädännössä on asetettu joitakin rajoituksia ja vaatimuksia lasten suojelemiseksi median haitallisilta vaikutuksilta, joita tässä kappaleessa esitetään. Jokaisella toimijataholla on selvä tehtävänsä lasten suojelussa, jonka ne varmasti tiedostavat. Puutteita näemme lähinnä käytännön toimenpiteiden tasolla. Yhteistyöllä voitaisiin saada paljon aikaan. Hyvä esimerkki yhteistyöstä on Lappeenrannassa syksyllä 2003 alkanut Lapsi ja media –ohjelma. Siinä ovat yhteistyössä vanhemmat, isovanhemmat sekä lasten kanssa

työskentelevät tahot. Projekti on käytännössä merkinnyt ainakin neuvoloissa sekä päiväkotien ja koulujen vanhempainilloissa annettavaa opastusta.

1.2.1 Vanhempien vastuu

Lasten oikeuksien yleissopimuksen 18 artiklan mukaan vanhemmilla ja huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintaansa.

Lasten vanhemmat päättävät, mitä ohjelmia lapset saavat katsoa ja miten pitkään lapset voivat viettää aikaa mediaviestimien äärellä. Viestintäviraston teettämässä tutkimuksessa (Martikainen & Meckelborg 2003) 85 prosenttia vanhemmista arvioi, että vanhempien on kannettava vastuu lasten television katselusta, sillä lapset eivät osaa kantaa vastuutaan siitä, mitkä ohjelmat heille sopivat. Vanhemmat myös kokivat, että keskustelu tv-ohjelmista ei ole turhaa.

Vanhemmilla ei kuitenkaan juuri ole vaikutusvaltaa siihen, minkä laatuista ohjelmia televisiossa tai elokuvissa tarjotaan. Ikäraja määrittelee elokuvan mahdollisen haitallisuuden tietynikäisen lapsen kehitystasolle, mutta ei takaa, että ohjelma olisi sisällöllisesti laadukas.

Lasten television katselun rajoittamisessa tai sallimisessa vanhempien yksinomainen auktoriteetti rajoittuu usein alle 3-4-vuotiaisiin. Kun ystävyysuhteiden merkitys kasvaa lapsen elämässä vertaisryhmäsuhteiden kehittyessä, ystävien katseluvalinnat vaikuttavat myös katseluun. Vanhemmat saattavat kodeissa joutua törmäyskursseille lasten televisionkatseluasenteiden kanssa, mikäli lapsen ystävien vanhemmat ovat sallivampia. (Suoninen 1993, 86.) Kotien välisen yhteistyön avulla voidaan parantaa lasten katselutottumuksia ja -asenteita. Vanhemmat voivat yhdessä sopia lastensa ystävien vanhempien kanssa katsomisen säännöistä. Käytännössä vanhemmat eivät kuitenkaan tunne toisiaan etenkin isoimmista kaupungeista. Tärkeää on myös perustella säännöt lapselle ja olla johdonmukainen.

1.2.2 Valtion elokuvatarkastamon vastuu

Valtion elokuvatarkastamo tarkastaa ennakolta kaikki maassamme alle 18-vuotiaille esitettävät kuvaohjelmat ja antaa niille lainvoimaiset, sitovat ikärajat. Se on ainoa valtiollinen elin, jolle on perustuslaissamme määritelty oikeus ennakkollisesti rajoittaa sananvapautta. Tarkastettaviin kuvaohjelmiin kuuluvat elokuvat, videot, dvd-tallenteet sekä erityistapauksissa tietokone- ja videopelit. Televisiossa esitettävät elokuvat tai muut ohjelmat eivät kuulu kuvaohjelmien tarkastuslain piiriin.

Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimus lasten oikeuksista edellyttää 3. artiklassa, että lasten etu on ensisijainen lähtökohta hallintoviranomaisten, lainsäädäntöviranomaisten ja tuomioistuimien päätöksissä. Valtion elokuvatarkastamon ensisijaisena tehtävänä on lasten suojeleminen heidän kehityksensä kannalta haitalliselta kuvaohjelmamateriaalilta. Valtion elokuvatarkastamo arvioi kuvaohjelmia tarkastettaessa, minkä ikäisen lapsen kehitykselle ohjelman väkivalta, seksi, kauhu ja muunkaltainen aineisto saattaa olla haitallista, ja asettaa tämän perusteella tarvittaessa ikärajan. Jos tarkastuttaja ei ole tyytyväinen ikärajapäätökseen, siitä voi valittaa Valtion elokuvalautakunnalle.

Perustuslain 19. pykälän 3. momentin mukaan julkisen vallan tulee tukea perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien lasten hyvinvoinnin sekä yksilöllisen kasvun turvaamista. Ikärajojen tarkoituksena onkin lasten suojelun lisäksi auttaa koteja niiden kasvatustyössä. Vanhemmat voivat luottaa ikärajoja noudattaessaan, että kuvaohjelmista ei ole haittaa heidän lapsensa kehitykselle. Tällöin vanhempien ei tarvitse itse tarkastaa kuvaohjelmaa ennen sen näyttämistä lapselleen. Tosin täytyy muistaa, että päätökset tehdään niin sanotun keskimääräisen lapsen mukaan eli ikärajapäätöksissä ei oteta huomioon ikäisiään herkempiä lapsia. Jos taas vanhempi vuokraa tietoisesti lapselleen videon, jonka ikäraja ei ole sallittu lapselle, vastuussa on vanhempi itse.

Kuvaohjelmien tarkastamisen lisäksi Valtion elokuvatarkastamon tehtävänä on ikärajoista tiedottaminen. Täten tarkastamo on vastuussa siitä, että vanhemmat, oheiskasvattajat ja median jakelukanavien toimijat ovat tietoisia elokuvien ikärajajärjestelmästä. Esimerkiksi tietokonepelien takakanteen on saatu ikärajamerkinän lisäksi sisältöä kuvaava merkintä, mikä helpottaa ostajan valintaa. Videoiden kansissa tällaista merkintää ei ole.

1.2.3 Koulun vastuu

Lapset käyvät jatkuvaa keskustelua keskenään televisiosta, elokuvista ja videoista (esim. Kytömäki 1999). Kouluissa ja päiväkodeissa voi suoraan lukea lasten leikeistä heidän katselutottumuksiaan ja mieltymyksiään. Opettajat saavat myös usein kuulla oppilailta, mitä televisio-ohjelmia tai elokuvia he ovat katsoneet. Tämä voi olla opettajille hyvinkin hämmäntävää, sillä lapset voivat kertoa myös sellaisten elokuvien tai tv-ohjelmien katsomisesta, jotka ovat heidän ikäisiltään kiellettyjä tai jotka eivät ole heidän ikäisilleen sopivia. Opettajan huolena voi esimerkiksi olla, miten käsitellä keskustelua, joka koskee suorasukaista seksuaalisuutta sisältävää TV-sarjaa Sinkku-elämää. Vaikeata on myös opastaa oppilaita, jotka pohtivat Inkan itsetuhoista käyttäytymistä katseltuaan Salatut elämät – sarjaa. Keskustelu oppilaiden kanssa voi olla vaikeaa, sillä opettajan tulisi olla lasta tukeva kasvattaja, joka ei kuitenkaan saisi kyseenalaistaa vanhempien kasvatuskäytäntöjä.

Koulun tehtävä on tukea oppilaiden kasvua aktiivisiksi, osallistuviksi ja kriittisiksi kansalaisiksi. Nykyisessä tietoyhteiskunnassamme se edellyttää mediakasvatukseen panostamista. Mediakasvatus tai mediapedagogiikka tarkoittaa sellaisia sisällöllisiä ja pedagogisia ratkaisuja, joiden avulla tuetaan oppilaan kasvua medialukutaidon alueella. Mediakasvatus voi avartaa ja muokata muun muassa lasten arvoja ja asenteita.

Mediakasvatusta voidaan lähestyä eri näkökulmista. Oma näkökulmamme mediakasvatuksen kokonaisuudessa on selkeästi lastensuojelullinen, rajat osoittava ja aikuisten vastuuta korostava. Lähtökohtamme on, että lastensuojelukysymykset mediakasvatuksessa luovat pohjan tai kehykset, joiden sisällä oppilaiden ja opettajien erilaiset mediaprojektit voivat kukoistaa. Jos esimerkiksi koulusta lähdetään yhdessä elokuviin tai keskustellaan ohjelmista, opettajan tulee itse ensin nähdä materiaali, jota aiotaan näyttää alaikäisille sekä olla tietoinen siitä, mitä ikärajoja näille elokuville on asetettu. Samoin katselutilanne on voitava - ainakin yksittäisen oppilaan - kohdalla keskeyttää oppilaiden reaktioiden perusteella. Ilo mediankäytössä tai kulttuurista oppiminen mahdollistuu lapsille vasta, kun katsomiskokemukset ovat ikätasoon nähden turvallisia.

Mediakasvatus on noussut selvästi esiin viimeisen kymmenen vuoden sisällä. Julkisuudessa on esitetty toiveita, että mediakasvatuksen tulisi sisältyä koulujen opetussuunnitelmaan.

Uusissa opetussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2003), jotka ovat tulleet voimaan vuosiluokilla 1-2 ja saatetaan voimaan syyslukukaudella 2005 vuosiluokilla 3-6, mediakasvatus onkin nimetty yhdeksi opetettavaksi aihekokonaisuudeksi. Viestintä ja mediataito –niminen aihekokonaisuus sisältää muun muassa mediakriittisyyden sisällyttämisen opetukseen. Vaikka mediakasvatus on kirjattu uuteen opetussuunnitelmaan ja sitä tulisi koulussa opettaa, ongelmana on, etteivät luokanopettajat ole saaneet riittävästi aihealueen koulutusta. Peruskoulun vuosiluokkien 1-6 opettajista vain harvat ovat saaneet omassa koulutuksessaan tietoa mediakasvatuksesta, joten opettajilta puuttuvat pitkälti välineet kouluissa toteutettavaan mediakasvatukseen. Epäselvää on, mikä taho on vastuussa opettajien mediakoulutuksesta. Koulujen mediakasvatukseen kaivataan ohjeistusta. On oltava yhteinen näkemys siitä, mitä mediakasvatus on ja mitä sen ei pitäisi olla.

Mediakasvatuksen kannalta on myös ongelmallista, että opetussuunnitelman sisällöt ovat jo nykyisellään hyvin laajoja. Mediakasvatukselle ei jää aikaa tai se koetaan vähemmän tärkeäksi kuin jokin muu aihealue. Eräs projektin ulkopuolinen luokanopettaja kertoi: ”Täytyy myöntää, että en ole antanut oppilailteni mediakasvatusta. Opetussuunnitelma on jo tällä hetkellä täyteen ahdettu ja opettavia asioita on niin paljon, että tuntuu ettei kaikkia asioita ehdi millään käydä läpi. Eikä minulla ole kyllä valmiuksiakaan mediakasvatukseen”.

Vaikka opettaja tarjoaisi kuinka paljon mediakasvatusta, silti perheet tekevät itse ratkaisunsa lastensa mediankäyttöön liittyvissä asioissa. Ei ole realistista ajatella, että kaikki perheet yhtäläillä mieltäisivät media-asiat kotikasvatuksen osa-alueeksi. Keskustelufoorumina lasten ja median suhteesta voisivat toimia vanhempainillat, mutta ongelmana on, etteivät vanhempainillat tavoita kaikkien oppilaiden vanhempia. Voisiko tiedottaminen tapahtua yleisemmällä tasolla julkisuudessa kuin yksittäisinä tilaisuuksina?

1.2.4 Tv-kanavien ja kuvaohjelmien tuottajien vastuu

Lasten oikeuksien yleissopimuksen 17. artikla asettaa medialle rajat siten, että lasten tulee saada tietoa lähteistä, jotka tähtäävät lapsen sosiaalisen, hengellisen ja moraalisen hyvinvoinnin sekä ruumiillisen terveyden ja mielenterveyden edistämiseen. Joukkotiedotusvälineiden tulee kehittää lasten kehitystä tukevia ohjelmia ja suojata lasta vahingolliselta aineistolta. Televisio- ja radiotoiminnasta annetun lain 19§:n mukaan lasten kehitykselle haitalliset televisio-ohjelmat tulee lähettää sellaiseen aikaan, jolloin lapset eivät tavallisesti katso televisiota. Pykälän mukaan ohjelmien haitallisuudesta tulee ilmoittaa ennen kyseisten ohjelmien lähettämistä.

Valtion elokuvatarkastamo ei tarkasta televisiossa esitettäviä ohjelmia. Ohjelmien sisällön valvonta on televisioyhtiöiden vastuulla. Kuvaohjelmien ennakkotarkastuksen ja television itsesäätelyn välillä onkin nähty ristiriita. Televisiovalvonnasta vastaavalla viranomaisella Viestintävirastolla ei ole resursseja säännölliseen ja laajaan sisältövalvontaan. Televisio-ohjelmiston riippumattomasta valvonnasta käydään kuitenkin jatkuvaa keskustelua. Viestintäviraston teettämän tutkimuksen (2003) mukaan 51 prosenttia vastanneista perheistä ilmoitti, että televisio-ohjelmista on ollut haittaa heidän lapsilleen. He mainitsivat, että televisio-ohjelmat ovat aiheuttaneet muun muassa unettomuutta, nukahtamisvaikeuksia, levottomuutta, väkivaltaista käytöstä, kielenkäytön matkimista ja pahaa mieltä. Jotkut vanhemmista mainitsivat lapsen käyttäytyneen väkivaltaisesti Pokémon- ja Digimon-ohjelmien johdosta. Julkisuudessa on kysytty myös, onko kodeilla minkäänlaisia mahdollisuuksia vaikuttaa siihen, millaisia ohjelmia tuotetaan ja esitetään.

2 PROJEKTIN RAKENNE JA MENETELMÄT

2.1 Projektin tavoite ja kohderyhmä

Toteuttamassamme projektissa suunnittelimme ja vedimme Munkkiniemen ala-asteella työpajan, jonka nimesimme kriittisen katsomisen työpajaksi. Tämä työpaja sai alkunsa Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskuksen (ETKK) ehdotuksesta. Järjestön taholta otettiin yhteyttä elokuvatarkastamoon syyskuussa 2003 ja kysyttiin, löytyisikö tarkastamolta halukkuutta olla osa ETKK:n ja Koulukinoyhdistyksen Filmihillo-projektia. Filmihillo-projekti ”Noin kymmenen askelta elokuvaan” koostuu nimensä mukaisesti kymmenestä eri vaiheesta, joista viides askel ”Katsojasta kriitikoksi” annettiin elokuvatarkastamon hoidettavaksi. Meille ei annettu ohjeistusta työpajaamme varten, vaan saimme vapaasti toteuttaa työpajan haluamallamme tavalla.

Projektimme tavoitteet olivat erilaisia elokuvatarkastamon ja projektiin osallistuneiden oppilaiden, opettajien sekä vanhempien suhteen. Elokatarkastamon kannalta projektin tavoitteena oli saada tietoa lasten katsomiskokemuksista ikärajoitusten pohjaksi. Koko projekti on myös osa elokuvatarkastamon tiedotuskampanjaa. Lisäksi koteihin lähetetyn lomakkeen avulla haluttiin saada tietoa siitä, mitä elokuvia lapset katsovat, miten kodit toivoisivat elokuvien haitoista tiedotettavan ja mitä he haluavat viestittää ikärajoista päättävälle tarkastajille. Kyselylomakkeen tarkoituksena oli saada lapset ja vanhemmat yhdessä miettimään lapsen elokuvien katselua ja tunteita elokuvista.

Lasten kannalta projektin päämääränä oli kannustaa heitä tunnistamaan omia mielikuviaan elokuvista ja verbalisoimaan niitä, edistää lasten kriittisyyttä mediaa kohtaan sekä kertoa oppilaille ikärajoista ja niiden tarpeellisuudesta. Koulun kannalta tavoitteena oli kehittää kouluympäristöön sopiva menetelmä, jonka avulla opettajat voisivat käsitellä mediakysymyksiä, ikärajoja ja elokuvien herättämiä tunteita oppilaiden kanssa.

Projektimme lähtökohtana oli lasten ajatusten kuunteleminen ja näkökulma oli lastensuojelullinen. Tehtävämme ei ollut antaa elokuvaopetusta tai varsinaista mediakasvatusta, vaan tutkia mediankäytön lastensuojelullista puolta ja tuoda esiin siihen liittyvää informaatiota oppilaiden ja opettajien käyttöön. Työpajassa elokuvien teknisiä ja rakenteellisia seikkoja käytettiin apuna, jotta oppilaat saisivat etäisyyttä kuvaohjelmiin ja niiden vaikutuksiin ja pystyisivät tätä kautta rohkeammin kertomaan omista ajatuksistaan.

Projektin kohderyhmänä olivat yhden ala-asteen oppilaat ja opettajat. Projekti toteutettiin Helsingissä Munkkiniemen ala-asteella, joka on koko Filmihillo-projektin kokeilukoulu. Elokatarkastamo ei vaikuttanut koulun valintaan. Koulusta saamamme tiedon mukaan ala-asteen oppilaiden lukumäärä on seuraava:

1.– 3. luokilla (kaksi rinnakkaisluokkaa kullakin asteella):	161 oppilasta
4.– 6. luokilla ”	180 oppilasta
<hr/> yhteensä	341 oppilasta

Tarkkaa todellisten läsnäolijoiden määrää työpajaryhmistämme oli vaikea laskea, sillä työpajaryhmät eivät olleet aina erillisiä luokkia, vaan yhdistelmiä useammalta luokalta. Yksitoista opettajaa seurasi työpajaa.

2.2 Yhteistyökumppanit, resursointi ja aikataulu

Kokeiluprojekti koostui koteihin lähetetyistä kyselylomakkeista ja koulussa toteutetusta mediakriittisyystyöpajasta. Koteihin lähetetyt kyselylomakkeet (ks. liite 1) veimme kouluun viikolla 43 ja kyselylomakkeet palautettiin viikolla 44 ennen syysloman alkua. Projektin työpajat toteutettiin neljänä päivänä marraskuussa 2003 (3.11., 10.11., 11.11. ja 17.11.2003).

Projektille ei ollut kriittisen katselun työpajan osalta varattu erillistä rahoitusta. Siinä työskentelivät Valtion elokuvataarkastamon kaksi osatoimista tarkastajaa, toisen työaika on 4h viikossa, toisen 20h viikossa. Kenttätyövaihe eli neljä koulupäivää (12 koululaisryhmää) oli toiselle työntekijälle työaika ja toinen työntekijä sai ylimääräisistä tunneistaan palkkion Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskukselta. Jo niukkojen henkilöresurssien vuoksi esimerkiksi oppilaiden sekä opettajien kattavampi haastattelu ja etenkin järjestelmällinen havaintojen keruu oli mahdotonta. Suunnittelimme jokaisen keskusteluryhmissä läsnä olevan luokanopettajan kirjaavan meille havaintoja, mutta tämä olisi vaatinut opettajien etukäteen perehdyttämistä aiheeseemme. Toisaalta resursseja mahdollisten ryhmänauhoitusten purkuun ei ollut. Tästä syystä tärkeää materiaalia on myös mennyt hukkaan. Resurssipula näkyy myös raportissa, johon ei ollut mahdollisuutta tehdä teoreettista katsausta tai pohtia aiheen yleistettävyyttä. Täten projekti ja raportti eivät voi täyttää tieteellisen tutkimuksen vaatimuksia.

Jatkoa ajatellen toteamme, että lasten omat näkemykset ovat kaikkein tärkeintä tutkimusaineistoa lastensuojelukysymyksiä käsiteltäessä. Lasten kokemusten kartoittaminen on vaativaa, koska lapsen kehitys on kesken, hän on vielä epäitsenäinen ja hänen elämänsä liittyvät oleellisia osina kasvattajat, koti ja koulu. Tehtävän vaikeus ja monitahoisuus ei kuitenkaan merkitse, etteikö olisi syytä paneutua lasten maailmaan ja löytää siitä uusia näkökulmia.

Varsinaisia suunnittelukokouksia tässä projektissa meillä ei esimerkiksi Filmihillo-projektin muiden työntekijöiden kanssa ollut. Myöskään suunnittelu- tai seurantaryhmää ei muodostettu, joten työtavan kehittäminen, käytännön läpivienti ja raportointi tehtiin kahden hengen parityönä. Tämä lienee pienimuotoiseksi tarkoitettujen pilottitutkimusten haitta laajemminkin.

2.3 Menetelmät

2.3.1 Kyselylomake vanhemmille

Kriittisen katselun työpajan lähtöajatuksena oli, että koululaisten vanhemmat kuuluvat olennaisena osana projektiin, koska vastuu ala-asteikäisestä lapsesta on aina vanhemmilla. Päädyimme lähettämään koteihin kyselylomakkeen, jossa kerroimme työpajan sisällöstä, ajankohdasta sekä tiedon vetäjästä. Vanhemmille esitettiin myös yhdeksän kysymystä, joihin vastaaminen suunniteltiin mahdollisimman vaivattomaksi ja nopeaksi. Vastaukset (ilman oppilaan nimeä, vain oppilaan sukupuoli ja luokka-aste kysyttiin) sai palauttaa luokanopettajille suljetussa kirjekuoressa. Kysymyslomake kokonaisuudessaan on liitteenä 1.

Kyselylomakkeita veimme kouluun yhteensä 360 kappaletta (oppilasmäärä 341 sekä 12 opettajaa). Kyselylomakkeen palautti meille yhteensä 224 perhettä ja palauttamatta jätti 117 perhettä. Vastausprosentti oli 66. Monet lomakkeet olivat lapsen käsialalla täytettyjä, joko

lapsen yksin tai vanhempien kanssa yhdessä täyttämiä. Kaksi kuorta sisälsi myös lomakkeeseen tai palautuskuoreen tehdyn piirroksen.

Koska haluamme raportissamme painottaa lasten näkemyksiä, käytämme jatkossa vanhempien antamia vastauksia ja näkemyksiä taustatietoina kunkin aiheen kohdalla erikseen.

2.3.2 Työpaja: otteita ohjelmista ja kvalitatiivinen ryhmäkeskustelu

Työpajoja oli kaksi erilaista: 1.-3. luokille sekä 4.-6. luokille. Työpajan tavoitteet, menetelmä ja työpajan kulku esiteltiin paperilla, joka annettiin kunkin luokan opettajalle jokaisen työpajan alussa (liitteet 2 ja 4).

Elokuvista tai lapsille tarkoitetuista televisio-ohjelmista esitettiin videolla otteita: 1.-3. luokille kaksi näytettä ja 4.-6. luokille neljä näytettä, joista yksi poistettiin kenttätyövaiheen alkuvaiheessa ja toinen näyte päätettiin pelkäästään kuunnella. 1.-3. luokille esitettiin 15 minuuttia kestävä suomalainen lasten lyhytelokuva kokonaan. Luokille suunnitellut keskustelurungot olivat puolistrukturoituja. Keskustelurungot ovat liitteinä 3 ja 5. Tavoitteena oli mahdollisimman vapaa ryhmäkeskustelu, jossa saa sanoa mieleensä tulevia asioita. Painotimme oppilaille ennen keskusteluryhmän aloitusta, että oikeita ja vääriä vastauksia esittämiimme kysymyksiin ei ole olemassa, vaan kaikki vastaukset ovat yhtä hyviä. Tällä tavoin rohkaisimme oppilaita esittämään rohkeasti omia näkemyksiään.

Kyseessä on niin sanottu focus group, jossa ihmiset, joilla on jokin tietty yhdistävä tekijä, (esim. ikä, asuinpaikka, elämäntilanne yms.) jakavat kokemuksiaan. Tärkeintä ei ole keskustelurungon noudattaminen, vaan asioihin paneutuminen oppilaiden esittämään suuntaan. Tästä syystä jokainen 12 ryhmäkeskustelusta oli hieman erilainen. Puheenvuorot pyydettiin viittaamalla ja osanottajamäärä oli suurempi kuin tässä menetelmässä yleensä (kvalitatiivisista tutkimusmenetelmistä esim. Hirsjärvi & Hurme 2000).

Koska keskustelujen tapahtumapaikkana oli koulu, lähtökohta myös tiedon jakamiselle keskustelun yhteydessä oli luonteva. Keskustelun lomassa vetäjät tarttuivat oppilaiden esittämiin aihealueisiin ja antoivat tietoa niistä, minkä jälkeen oppilaat keskustelivat kuulemastaan informaatiosta. Tällainen lähestymistapa on lähinnä psyko-educatiivinen: pohtivaan, ”asiakkaan” ehdoilla tapahtuvaan keskusteluun on lisätty tiedollisia aineksia.

Ryhmäkeskusteluissa esiin tulleet seikat kirjattiin käsin mahdollisimman tarkasti. Lisäksi teimme työpajan aikana myös havaintoja lasten reaktioista, ei-kielellisestä kommunikaatiosta. Kumpikin vetäjä toimi vuorotellen kirjurina ja tarpeen mukaan osallistui keskusteluun. Keskustelussa käytettiin apuna myös vetäjien välistä reflektointia: vetäjä saattoi pyytää toista vetäjää tai opettajaa kommentoimaan lasten keskustelua tai vetäjä saattoi haastatella toista aikuista.

Työpajoissa oppilaat saivat kukin oman Valtion elokuvatarkastamon logolla painetun tarralapun, johon he kirjoittivat nimensä. Työpajan päätteeksi jaettiin kaikille ryhmille Valtion elokuvatarkastamon kaksi uutta esitettä, toinen elokuvien ja videoiden, toinen pelien ikärajoista.

Keskustelimme mahdollisuuksien mukaan kaikkien myös luokanopettajien kanssa työpajan päätyttyä. Opettajat kertoivat meille ajatuksistaan elokuvaan ja lapsiin liittyen vapaasti, ilman etukäteen mietittyjä kysymyksiä. Luokkien innostuneisuuden - ja ylemmillä luokilla rehvastelunkin - vuoksi monet opettajat halusivat keskustella kanssamme luokkansa keskustelusta ja esiin tulleista asioista. Keskustelut opettajien kanssa tapahtuivat välitunneilla ja kestivät muutamasta minuutista varttituntiin.

2.3.3 Ainekirjoitus haitallisista kokemuksista

Konsultoituamme alan asiantuntijoita totesimme, että vaikeista kokemuksistaan kertoneita lapsia ei voida jättää huomiotta, vaan heille tarjotaan niin sanottua parantavaa kirjoittamista, joka toteutettiin koulussa ainekirjoituksen muodossa. Koululaisten ryhmäkeskustelujen jälkeen päätimme tarkistaa luokanopettajilta kuinka monta oppilasta heidän luokiltaan oli kokenut saaneensa haittaa kuvaohjelmista erilaisten oireiden kuten pelkojen muodossa. Samalla pyysimme, että halukkaat oppilaat saisivat kertoa näistä kokemuksistaan ainekirjoituksen avulla. Ainekirjoitusta varten annetut ohjeet koululle ovat liitteenä 6.

James W. Pennebaker (1997) on kehittänyt parantavia tunteidenilmaisumuotoja, kuten ns. parantavan kirjoittamisen menetelmän. Tutkimusryhmineen hän on käyttänyt menetelmää esimerkiksi työpaikkansa menettäneiden, fyysistä sairautta sairastavien yms. traumasta kärsivien ihmisten kanssa ja osoittanut kirjoittamisen myönteisen vaikutuksen terveyteen. Esimerkiksi traumaattisesta kokemuksesta, ratkaisemattomasta ongelmasta tai muutostilanteesta elämässä kannattaa kirjoittaa ja sillä tavalla auttaa itseään.

3 LASTEN NÄKEMYKSET ESITETYSTÄ MATERIAALISTA

3.1 Keskustelut 1. – 3. –luokkalaisten kanssa

1.-3. luokkalaisille näytettiin aluksi suomalainen lasten lyhytelokuva ”Vilma” (YLE :n Lastenohjelmien tuotantoa, ohjaus Maria Asikainen, käsikirjoitus Seija Holma) ja keskustelun jälkeen ”Digimon”-ohjelmasarjasta ”Digimon ja Pia-monin loppu” noin 7 ensimmäistä minuuttia.

Keskustelussa käytiin läpi, mitä ohjelmia tai elokuvia oppilaat eivät saa katsoa, kuka niin on sanonut ja miksi he luulevat hänen kieltäneen heitä katsomasta. Oppilaita pyydettiin myös nimeämään elokuvia, jotka voivat pelottaa heidän ikäisiään ja kertomaan, miksi ne voivat pelottaa. Tässä yhteydessä kerroimme ikärajoista ja miksi niitä laitetaan elokuviin. Kyselimme myös oppilailta elokuvista, jotka ovat heidän mielestään häirinneet heidän elämäänsä. 1.–3. –luokkalaisille käytetty keskustelurunko on kokonaisuudessaan liitteenä 3.

3.1.1 Vilma-lyhytelokuva

Suomalainen Vilma-lyhytelokuva (kesto 15 min) on kesäiseen ympäristöön sijoittuva kertomus hassusta perheestä, ulkoiselta tyyliältään hieman Heinähattu ja Vilttitossu –elokuva muistuttava. Aikuisen kannalta sen jännite perustuu vanhempien (huonoon) suoriutumiseen vanhempien rooleissa sekä kekseliääseen päähenkilöön, teknisesti taitavaan tyttöön. Elokuvassa vanhemmat esimerkiksi unohtavat ottaa lapsensa mukaan matkalle ja hyppäävät helikopterista alas havaittuaan tämän. Elokuvassa ei ole lainkaan vuorosanoja, vain kertojan ääni. Tämä ohjelma valittiin, koska haluttiin tietoa lasten suhtautumisesta rauhallisesti etenevään, väkivallattomaan materiaaliin.

Yleisesti ottaen lapset pitivät Vilma-elokuvasta. Heidän mielestään siinä oli hassuja henkilöitä ja siksi se oli hauska. Monet mainitsivat, että siitä tuli itselle hyvä mieli. Muutama oppilas totesi, että elokuva ei ollut hauska, kun siinä ei ollut väkivaltaa.

Oppilaiden kommentteja elokuvan sopivuudesta lapsille:

- *Ei kukaan tyttö voi osata noin hyvin tehdä koneita, ei tota voi kukaan lapsi uskoa.* (kolme poikaa samanaikaisesti)
- *Kiva olo, vanhemmat oli hassuja, etenkin äiti.*
- *Tää ei sovi ihan vauvoille tai sitten 15-vuotias ei halua kattoo tämmöstä.*
- *Kiinnostava, sopii kaikille, ei liian lölli kellekään.*
- *Ehkä 12-vuotias on liian iso kattomaan tätä.*
- *Kiva, lapset voi kans auttaa aikuisia, sit käytiin ukin luona.*
- *Lapsi voi ottaa mallia helikopterista hyppäämisestä eikä ne edes kuollu.*
- *Ei siinä tapahtunu mitään jännää enkä mä muutenkaan noudata ikärajoja.*
- *Ei tarvii ikärajaa paitsi joku lapsi voi pelätä että vanhemmat jättää sen.*

Mielenkiintoista oli, että vaikka lapset olivat innoissaan katselusta, he eivät tulleet levottomiksi Vilma-elokuvaa katsoessaan. Kaikki kuusi luokkaa istuivat hiljaa paikoillaan, ja ohjelmaa jaksettiin seurata hyvin. Eräässä luokassa muutama lapsi jutteli vähän ja heilui tuolillaan ennen elokuvaa. Tarinan alettua tämä loppui, mikä lienee osoitus kertomuksen kiinnostavuudesta lapsikatsojan kannalta. On kuitenkin muistettava, että lapsiryhmän

keskittymiseen vaikuttavat monet eritasoiset tekijät, kuten materiaalin esittämisaikajako ja koulutilanteessa esimerkiksi ruokailun ajoittuminen siihen nähden. Kokonaisuudessaan vain kaksi poikaa hieman ”lällätti” Vilma-elokuvalla, koska siitä puuttui kokonaan räiskintä ja väkivalta. Keskustelua nousi enemmän elokuvan teemoista kuin siitä, oliko se sopiva vai sopimaton lapsille.

3.1.2 Digimon

Digimon-jaksosta valittiin näytettäväksi vain pieni osa. Tiedossa oli, että Viestintäviraston tutkimuksessa (Martikainen & Meckelborg, 2003) lasten vanhemmat olivat maininneet Pokémon ja Digimon –animaatioiden aiheuttavan lapsilleen muun muassa levottomuutta. Tavoitteena oli päästä vertailemaan kahta erilaista lastenohjelmaa samoissa lapsiryhmissä. Ryhmiä pyydettiin viittaamalla ilmoittamaan, milloin ei enää halua, jaksa tai uskalla katsoa Digimon-näytettä, jolloin video pysäytetään (ohjelmanäytteen kesto enintään 8 minuuttia). Ennen ohjelman alkua joissakin luokissa keskusteltiin, saavatko lapset katsoa tämäntyyppisiä ohjelmia kotona. Muutama tyttö 1.-3. luokilta ilmoitti, että he eivät ole kiinnostuneita katsomaan tai eivät saa katsoa Digimonia kotona, mutta voivat olla mukana pari minuuttia. Vasta ryhmien jälkeen huomasimme, että kaikkein paras opetus kriittisen katsomisen työpajassa olisi ollut antaa näille oppilaille vaihtoehtoja tekemistä, vaikkakin kyse oli vain muutamista minuuteista.

Aikuisen näkökulmasta nähty Digimon-ote sisälsi paljon vauhtia, taisteluväkivaltaa ja kovia ääniä tummasävyisessä, synkässä ympäristössä. Kuvasto on osittain vierasta jo japanilaisen kulttuurin takia. Jotkut 1.–3. –luokkalaiset innostuivat kovasti jo Digimon-nimen kuulemisesta. Monet pojat tulivat riehakkaiksi esittäen erilaisia Digimon-asentoja tai tekniikoita. Jotkut pojat totesivat suoraan, että ”ohjelma ei sovi tytöille, se on vaan pojille”. Ohjelman alettua Digimonista pitävät olivat yleensä hiljaa, mutta monet heistä olivat motorisesti levottomia (muun muassa jalkojen heiluttelua tai tuolilla pyörimistä esiintyi).

Osa oppilaista ei pitänyt lainkaan Digimonista. He perustelivat mielipidettään sillä, että ohjelma sisältää väkivaltaa. Osa oppilaista taas piti näkemästään, koska koko ajan tapahtuu jotain. Joidenkin lasten mielessä ohjelmassa pitäisi olla entistä enemmän väkivaltaa. Neljässä ryhmässä kuudesta kuului vastalauseita, kun ohjelma keskeytettiin. Toisaalta samoissa ryhmissä oli lapsia, joiden ilmeet olivat melko pelokkaita ja he vilkuilivat vetäjiin päin. Näytteen katsomisen jälkeen useimmissa luokissa jatkui samantyyppinen, melko riehakas käytös kuin ennen ohjelmaa. Tätä ilmiötä ei tullut esiin edellisen ohjelman kohdalla. Huomasimme, että lapset istuvat kuin naulittuina suosikkiohjelmansa ajan, mutta levottomuutta esiintyi ennen ohjelmaa ja etenkin sen jälkeen. Vain kahdessa ryhmässä (kuudesta) ensimmäisen ja toisen luokan oppilaista löytyi oppilas, joka viittaamalla ilmoitti haluavansa keskeyttää katselun.

Oppilaiden kommentteja sopivuudesta lapsille:

- *Plääh, kylläpä pelottaa, voi voi kun pelottaa... (lällätystä)*
- *Jess, mä oon nähny tän, hyvää musaa, tää sopii 9-10 –vuotiaille.*
- *Väkivaltaa, tylsää, ei sovi pienille lapsille.*
- *Ei todellisuudessa oo ötököitä, ukkeleita tai miekkasateita, ei sitä kannata pelätä.*
- *Meillä kolmevuotias kattoo sitä koko ajan ja lyö sitten mahaan. Sopii 5-9 –vuotiaille.*

Yhdessä rauhallisessa, hyvin keskittyvässä ryhmässä, jossa kukaan ei käyttäytynyt levottomasti, Digimonit saivat erilaisen vastaanoton kuin muissa ryhmissä. Oppilaat katselivat ohjelmaa hiljaa, osallistumatta sen huutoihin tai musiikkiin kuten muissa ryhmissä tapahtui. Sen jälkeen oppilaat asiaperustein kritisoivat sitä sanomalla muun muassa *"Kuka voi uskoa että niiden nenästä tulee sinistä voimaa, aivan älytöntä"*, tai *"Mitä järkeä yrittää pelotella lapsia tollasilla avaruusjutuilla, muka syntyneet jossain tietokoneessa, naurettavaa"*. Päätelimme, että lapset, jotka eivät ole levottomia, eivät tarvitse levottomuutta viihtyäkseen.

Mihin sitten tämäntyyppisten animaatioiden suosio lasten keskuudessa perustuu? (Koska Digimon ja Pokémon muistuttavat paljon toisiaan, käsitellään niitä seuraavassa yhteisesti). Muutama alempien luokkien opettajista totesi, että Digimon on mukaansatempaava tarina, johon on helppo samaistua. Kuitenkin asiat siinä ovat keinotekoisia ja väkivaltaan perustuvia. Näiden opettajien mielestä lapset saisivat katsoa Pokémonia ja Digimonia vain aikuisten seurassa.

Vanhempien kyselylomakkeisiin saaduissa vastauksissa (liite 1) Digimonia ei mainittu kertaakaan ohjelmana, josta lapsi olisi pitänyt eniten ja vain kerran se mainittiin vähiten pidettynä (*"sekava ja äänekäs"*). Samantapainen, jonkin verran vähemmän väkivaltainen Pokémon mainittiin neljä kertaa eniten pidettynä ohjelmana mm. seuraavista syistä:

- *Piirroksat ovat kauniita, varsinkin värit. Tarina oli kiva ja musiikki hyvä.*
- *Pokémonit ovat eläinten kaltaisia ja osaavat erityistempuja.*
- *Jännittävä.*

Pokémon mainittiin kuusi kertaa myös lapsen vähiten pitämänä ohjelmana mm. seuraavista syistä:

- *Liikaa väkivaltaa, kovaa meteliä ja aggressiivisia liikkeitä*
- *Katsottaessa ei kovasti pelota, mutta yöllä painajaisia*
- *Lapsen mielestä ei mikään. Vanhempien mielestä aiheuttaneet pitkäksi aikaa pahoja unia ja levottomuutta*

Terveisiä ikärajoista päättävälle –kohdassa eräs vanhempi oli kirjoittanut seuraavasti:

"Emme anna lasten 8 v. + 5 v. katsella Digimon-videoita/TV-sarjaa, koska ohjelman jälkeen lapset ovat epätavallisen levottomia ja käyvät ylikierröksillä. Digimon-hahmot ovat rumia ja äänimaailma on ahdistava (karjumista, mörinää yms.) Sarjassa "pahat olennot" ja pahuus ovat liian hallitsevia"

Mainittakoon, että Pokémon ja Digimon-ohjelmille on asetettu ikäraajaksi joko K7 tai kaikille sallittu. Pelkästään Pokémon –nimikkeitä on Valtion elokuvataarkastamossa noin 90, joista suunnilleen puolet kaikille sallittuja, noin puolet K7-luokassa. Digimonia taas on arviomme mukaan enemmän luokassa K7.

Pokémon on mediakasvatuksen välineenä Elokuva- ja televisiokasvatuksen keskuksen (ETKK) Freimi-sivuilla. Päivi Mäkinen on kehittänyt malleja, joilla todellisen elämän ja mediatodellisuuden ero selviää lapselle. Lasten kanssa käydään läpi kaupallisia Pokémon-nettisivuja, joilta siirretään suosikkiahmoja uusiin ympäristöihin ja käydään läpi lasten omaa kokemusta esimerkiksi Pokémon-mainonnasta (Mäkinen 2003). Nämä kaikki vaikuttavat erinomaisilta tavoilta saada etäisyyttä suosikkisarjaan nuoresta iästä huolimatta. Tämäntyyppinen työ toimii kannustimena aloittaessamme projektiamme ala-asteella. Toisaalta

voi kysyä, miten paljon voimavaroja pannaan ”huonojen” tai lapsille levottomuutta aiheuttavien lastenohjelmien kanssa selviytymiseen.

3.2 Keskustelut 4. – 6. –luokkalaisten kanssa

4.-6.-luokkalaistilaisille esitettiin yhteensä kolme traileria eli mainosta elokuvista. Näytetyt trailerit olivat nimeltään ”Kunnian mies” ja ”Menneisyyden ote”. Keskimmäisenä esitetty traileri, ”Murha Hollywoodissa”, pelkästään kuunneltiin. Projektin alussa se myös näytettiin, mutta päädyimme ottamaan tämän trailerin esimerkiksi elokuvan äänimaailmasta lasten reagoitua sen sisältämiin ampumiseen, räjähdykseen ja tupakanpolttoon.

Alussa näytimme yhdelle neljännelle luokalle myös esimerkkinä huumorielokuvasta trailerin ”Tsi hoitaa”. Oppilaiden keskuudessa tuntui leviävän käsitys, että tämä elokuva olisi houkuttelevuutensa vuoksi ”pakko” nähdä. Koska mainosmaisuuksien alkoi nousta yli käsiteltävän asian, hylkäsimme tämän trailerin. Toinen syy oli etukäteisarviot roimasti ylittänyt lasten innostus keskustella suhtautumisestaan elokuvaan. Kumpikin näistä esimerkeistä osoittaa, miten herkkä kohderyhmä 10-12 –vuotiaat elokuville on. Mainittakoon, että esitetyt trailerit ovat elokuvataustatarkastamon tarkastamia ja lisäksi muokattu sellaisiksi, että ne ovat kaikille sallittuja (ei varsinaisia väkivaltakohtauksia). Samannimisellä elokuvalla ja elokuvan mainoksella voi siis olla eri ikäraja.

Oppilaat olivat hyvin kriittisiä miettiessään trailereille ikärajoja. Oppilaille annettiin ohjeeksi, että arvioimme ainoastaan juuri nähtyä tai kuultua traileria emmekä varsinaista elokuvaa, vaikka oppilas sen olisi nähnytkin. Vaikka trailerit olivat kaikille sallittuja, oppilaat eivät arvioineet niiden sopivan kaikenikäisille. Kun kysyimme perusteluja heidän ehdottamilleen tiukoille ikärajoille, monet 4.–6. luokkien oppilaista mainitsivat mallioppimisen vaarallisuuden pienille lapsille. Seuraavassa lyhyt kuvaus elokuvasta ja joitakin oppilaiden antamia arvosteluja.

3.2.1 Kunnian mies

Aikuisen näkökulmasta tämän trailerin jännite syntyy taitavasti tehdystä historiallisesta tarinasta ja hätätilanteesta, myrskystä merellä. Se sisältää myös kuolemaa (mereen hukkumisia) sekä taistelukohtauksia, mutta ei yksityiskohtaista väkivaltaa. Se valittiin edustamaan tapahtumista ja luonnonvoimista aiheutuvaa jännitystä.

Oppilaiden kommentteja sopivuudesta lapsille:

- *Alle 5-vuotiaat voisivat alkaa itkeä kauhukohtia.*
- *7-8-vuotias voisi pelätä mennä laivaan.*
- *5-vuotias lapsi voi luulla, että totta ja lähtiessään merelle luulevat, että omaa laivaa voidaan ampua.*
- *Ekaluokkalaistilaiselle voisi tulla pelkoja miekkailusta ja myrskystä.*
- *Ikäraja trailerille 11: pari kuolee, ei paljon väkivaltaa.*
- *Ikäraja 9: räiskintä, laivan uppoaminen risteilyllä voi pelätä. Mä näin painajaisia kun olin nähnyt tontapasen elokuvan.*
- *Ikäraja K7 tai K11.*
- *Jännää kun ne tippu veteen. Ehkä K-18 kun siinä oli kummallisia merimiehiä.*

3.2.2 Murha Hollywoodissa

Tämä näyte oli valittu edustamaan action-lajityypin elokuvaa. Siinä olivat edustettuina poliisit, rikollisuus, takaa-ajo, pommien räjähtely ynnä muuta sellaisia lajityypilliset ainekset. Olimme kiinnostuneita kuulemaan, miten oppilaat vertaavat tällaisen periaatteessa väkivaltaan perustuvan jännityksen luomista aikaisemmin nähtyyn Kunnian mies –traileriin. Esityskertoja kuvan kanssa oli vain yksi edellä esitetyistä syistä. Jo äänimaailman perusteella tyylilaji tuli oppilaille kuitenkin selväksi. Meille jäi vaikutelma, että jo kuvan poisjättäminen voi toimia näkökulman vaihtona, joka auttaa katsomaan kuvamateriaalia kriittisesti. Äänen perusteella 10-12 –vuotiaat oppilaat pohtivat esimerkiksi mitä elokuvassa tapahtuu, mikä on lajityyppi, keitä on läsnä ja mikä voisi olla tapahtumapaikka.

Oppilaiden kommentteja sopivuudesta lapsille äänen perusteella:

- *Ei alle kymmenvuotiaille, ne voi ruveta matkii tollasta rikollista, vaikka ne kyllä aamullakin katsoo Max Paynea.*
- *Tapahtuu San Franciscossa jossain tai yökerhossa, kovia ääniä ja väkivaltaa.*
- *Vähän ku James Bond tai joku Harmagedon. Jos pienet lapset näkis tän ne varmaan alkais itkee.*

Ryhmä, joka ehti nähdä kyseisen trailerin, antoi sille korkeat ikäraajat. Muutama tyttö peitti silmänsä, kun alkoi räjähdellä. Toisaalta samat oppilaat totesivat, että tällainen ”räiskintä” on hyvin yleistä ja tavallista. Joku muisteli nukkumaan mennessään aina kuulevansa tällaista ”aikuisten ohjelmaa” olohuoneesta. Joidenkin oppilaiden mielestä trailerin pitäisi olla K15, sillä siinä oli ampumista ja se oli vähän raaka. Muutaman oppilaan mielestä trailerin tulisi olla K18, sillä siinä oli räjähdyksiä ja auto putosi.

Oppilaiden reaktiot nähtyyn materiaaliin olivat voimakkaampia kuin ajattelimme. Tilanne luokassa on latautunut, ehkä yhteisestä ryhmästä johtuen (vrt. yksin tai kaksin elokuvissa käymiseen). Vierailijoiden sekä myös oman opettajan läsnäolo (auktoriteetti paikalla) ovat varmasti vaikuttavia tekijöitä. Se, mitä koululuokissa katsotaan tai mennään yhdessä elokuvaan katsomaan, on tämän perusteella punnittava erityisen tarkasti.

3.2.3 Menneisyyden ote

Tämä trillerinomaisen näyte valittiin mukaan tekotapansa perusteella auttamaan oppilaita etäännyttämään elokuvaa näyttämällä, kuinka vahvan tunnelman voi luoda, vaikka juuri mitään erityistä ei tapahtuisikaan. Tarkoituksena oli osoittaa myös, miten elokuvan tehokkein ot on joku ammattilainen (kuten ohjaaja, kuvaaja) tehnyt (ks. liite 4).

Kamera lähestyy pikkuhiljaa veden äärellä sijaitsevaa taloa ja trillerinomaisen jännitys tiivistyy. Englanniksi puhutussa tekstissä mainitaan sana ”murha”. Väkivaltaa ei näytetä, mitään ei tapahdu ja silti tunnelma on tiivis, pelottavakin.

Oppilaiden kommentteja sopivuudesta lapsille:

- *15-vuotias tykkää jännityksestä.*
- *13-vuotias poika: ei välttämättä raaka eikä väkivaltaa mummoille.*

- *Ei lapsille, koska tapahtuu murha.*
- *Lempeä, ihana kuva järvestä ja talosta.*

Abstrakti ja tulkinnallinen kuvankäyttö tuotti hyvin erilaisia näkemyksiä ala-asteen luokissa.

4 NÄKEMYKSIÄ IKÄRAJOISTA JA VASTUUSTA

4.1 Ikärajat ja niiden noudattaminen kotona

Tietoja ikärajojen noudattamisesta saatiin lasten kanssa keskusteltaessa ja koteihin lähetettyjen kyselylomakkeiden avulla. Lasten kanssa pohdiskeltiin myös vastuukysymyksiä eli ketkä ovat vastuussa siitä, mitä kuvaohjelmia he katsovat.

4.1.1 Lasten näkemykset

Kysyimme kahdelta luokalta, missä kokoonpanossa koteihin lähettämämme lomake oli täytetty. Kummassakin luokassa lähes kaikki oppilaat olivat täyttäneet lomakkeen vanhempiensa kanssa. Toisesta luokasta ainoastaan yksi oppilas oli täyttänyt lomakkeen isän kanssa, loput olivat kirjoittaneet vastaukset äidin kanssa. Oppilaat selittivät isän poissaoloa sillä, että isä on kiireinen, isä ei ollut kotona tai isä asuu muualla. Kysyessämme kokeeksi yhdessä luokassa, ketkä olivat keskustelleet vanhempiensa kanssa ikärajoista lomaketta täytettäessä, ainoastaan pari oppilasta viittasi.

Eräässä luokassa 18 oppilasta (75 prosenttia) viittasi, kun kysyttiin, saavatko he itse päättää mitä katsovat. Seuraavassa esimerkkejä ikärajoihin suhtautumisesta:

- Viidesluokkalainen poika kertoi, että hän saa katsoa kaikkea vanhempien luvalla
- Viidesluokkalainen tyttö, 11v, mainitsi, että vanhemmat vuokrasivat hänelle The Ring-elokuvan amerikkalaisen version. Kyseisen elokuvan ikäraja on K15.
- Neljäsluokkalainen poika ja viidesluokkalainen poika mainitsivat, että he olivat katsoneet Manaaja-elokuvan, joka tuli televisiosta. Toinen heistä oli katsonut sen yhdessä vanhempiensa kanssa.
- Toinen oppilas taas kertoi, ettei hänestä Manaaja ollut pelottava ja hänen mielestään ikärajaksi olisi voinut laittaa K7. Kyseisen elokuvan ikäraja on K18
- Eräässä luokassa oppilaat kertoivat, että he eivät saa katsoa murhia, väkivaltaa, raakoja ohjelmia ja sänkykohtauksia.
- Eräs oppilas sanoi, että hän saa omalla vastuullaan katsoa ihan mitä tahansa haluaa.
- 11-vuotias oppilas mainitsi, että vanhempansa olivat antaneet hänen ja kolmen toverinsa katsoa ”The Ring”-elokuvan. Vanhempi edellytti, että kavereiden vanhemmat kirjoittavat lupalapun videon katselusta.

Kysyimme viidennen luokan oppilailta, minkä ikäinen voi ottaa itse vastuun siitä, mitä kuvaohjelmia katsoo. Suurin osa oppilaista ehdotti ikää 15-18 väliltä. Kymmenen oppilasta kuitenkin oli sitä mieltä, että heidän ikäisensä (11-vuotias) voi ottaa vastuun omasta katsomisestaan. Toisaalta kun kysyimme viidenneltä luokalta, mitä antaisitte omien lastenne katsoa (ks. Etäännyttäviä tarkastelutapoja luokkatilanteisiin 5.4.1), oppilaat olivat kriittisiä. Yksikään oppilaista ei ollut sitä mieltä, että he antaisivat 11-vuotiaan lapsen itse päättää katsomisesta.

Työpajassa, jossa oli 21 ensimmäisen ja toisen luokan oppilasta, seitsemän 7-8 –vuotiasta lasta oli nähnyt Taru sormusten herrasta -elokuvan (ikäraja K11, vanhemman seurassa voi mennä katsomaan 9-vuotiaana). Samasta ryhmästä 19 lasta oli nähnyt Harry Potter –elokuvan

(ikäraja K11, kuten edellä). Lapset itse olivat toisaalta tietoisia omaa ikää korkeammasta ikärajasta, mutta ajattelivat, että oman vanhemman ollessa mukana tai antaessa luvan, asia on kunnossa. Jossakin lienee epäkohta, jos enemmistö lapsista näkee heidän ikäisiltään kiellettyjä elokuvia, ja toisaalta perheet kyselylomakkeilla sanovat kannattavansa ikärajoja ja toivovat niihin jopa tiukennuksia.

4.1.2 Vanhempien näkemykset

Vanhempien vastauksissa mainittiin 65 kertaa (vastanneiden määrä 224) elokuva tai video, jota lapsi ei olisi saanut ikänsä vuoksi vielä nähdä. Kymmenessä tapauksessa kyseessä oli sama vastaaja: sekä lapsen eniten että vähiten pitämä kuvaohjelma oli kyseessä olevan lapsen ikäiseltä kielletty. Tulokseksi saadaan 55 vanhempaa, noin neljännes vastaajista, jotka ovat kirjoittaneet vastaukseksi lapseltaan ikärajoituksella kielletyn ohjelman. Todellisuudessa luku voi olla vielä suurempi, sillä perheiltä ei kysytty, miten nuori lapsi oli kyseessä olevat ohjelmat nähdessään. Tämä tulos on yhtenevä työpajoissa esiin tulleiden tietojen kanssa.

Useissa vanhempien vastauslomakkeissa oli maininta lapsen peloista tai ohjelmista saaduista muista oireista; yhteensä niitä löytyi 52 vastauksessa (22 prosenttia vastanneista). Todellinen luku voi olla suurempi, sillä usein sitä, että lapsi ei pitänyt ohjelmasta, kommentoitiin sanomalla esim. ”liian outo”, ”hyvin tehokasta jännitystä”, josta ei voinut tehdä päätelmiä ohjelman vahingollisuudesta lapselle. 28 näistä pelkoa aiheuttaneista (54 prosenttia) ohjelmista oli katsottu ikärajoitusten vastaisesti. Lapsia pelottaneissa elokuvissa oli esimerkkejä kaikista eri ikärajaluokista:

- K7: Pokemonit, Koirani Skip, Henkien kätkemä, Dino, Monsterit, Hiidenpata, Atlantis
K11: Harry Potter (6/52 pelästynyttä, enemmän mainintoja kuitenkin pidin eniten –puolella, vaikkakin oli katsottu liian nuorena). Taru sormusten herrasta (6/52 pelästynyttä, kuten edellä), Jumanji, Pahat pojat, Mars hyökkää, American Pie
K15: Scream, The Ring, Pearl Harbour, Scary Movie, James Bond, Terminator
K18: Halloween (useampia mainintoja), Manaaja (3. ja 5. luokka eli 9- ja 11-vuotiaat)

Kysymykseen tiedotuksen tarpeesta vanhemmat vastasivat toivovansa kovasti lisää tiedotusta kuvaohjelmien haitoista lapsille. Useimmat vastaajat ympyröivät useita tiedottamisen kohteita vastauslomakkeesta. Eniten vastanneiden vanhempien mielestä pitäisi tiedottaa vanhemmille (198 mainintaa), seuraavaksi tiedotusvälineille (153 mainintaa). Selvästi vähemmän oli toivottu tiedotusta opettajille (113) ja lapsille itselleen (109). Vain 2 prosenttia vanhemmista oli sitä mieltä, että tiedotusta ei tarvita (5 mainintaa). 11 prosenttia vastaajista (25 vanhempaa) ehdotti jotakin muuta, yhtä tai useampaa tiedottamisen kohdetta. Ne olivat:

kolme mainintaa	- internet
	- elokuvateatterit
	- videoryitykset
kaksi mainintaa	- elokuvateollisuus
	- isovanhemmat
	- kummit
	-harrastusyhteisöt
	- televisio
	- kaikki kasvatushenkilöt

Yhden maininnan saaneita olivat tuotteen pakkaukset, Valtion elokuvatarkastamo, elokuvan mainosjuliste, kriitikot, päiväkodit, kerhot, viranomaiset, elokuva-alan opiskelijat, lehdet, ja alan muut vaikuttajat.

Itse vanhemmat ottaisivat parhaiten vastaan tietoa:

lehdistä	(172 mainintaa)
TV:stä ja radiosta	(136)
esitteet	(81)
koulun vanhempainillat	(55)
tiedotusta ei tarvita	(3)

23 vastaajaa ehdotti myös jotakin muuta itselleen sopiva kanavaa. Ne olivat

kuusi mainintaa: videon tai DVD:n kannet, internet
kolme mainintaa: elokuvien tiedot tai mainonta
yhden maininnan saivat: kaikki lähteet, esitelmät, kritiikki, sähköposti, kouluviesti, vuokraamot, TV-kuuluttajat

Vanhempien kysymyslomakkeiden palautusprosentti oli 66 prosenttia, jolloin kolmasosan tiedot puuttuvat. Kattavia johtopäätöksiä edes yhden koulun osalta vanhempien näkemyksistä ei seuraavassa esitetyn perusteella voi tehdä.

4.1.3 Lasten ja vanhempien väliset näkemuserot

Ovatko lasten vanhemmat tietämättömiä elokuvien ikärajoista vai onko ollut tietoinen ratkaisu, että lapsi saa katsoa hänen ikäiseltään kielletyn ohjelman? Joistakin työpajassa kuulluista kommentteista saattoi päätellä, että tietoisistakin valinnoista voi olla kysymys: ”*Mutsin mielestä mä oon niin fiksu että se antaa mun kattoo, mitä mä haluan*”.

Islannissa parhaillaan käynnissä olevassa tutkimuksessa Kolbeins (2003) tutkii väkivaltafilmiin vaikuttamista 965 ala- ja yläasteikäiseen lapseen ja nuoreen. Kolbeinsin mukaan vanhemmat yleensä aliarvioivat lasten reaktioita heidän ikäisiltään kiellettyihin ohjelmiin ja vanhempien on vaikea arvioida esim. lastensa pelkoreaktioita. Syynä on se, että kuvaohjelmista saatuja pelkoreaktioita on vaikeata erottaa lasten ns. kehityksellisistä peloista.

Media-asioihin liittyvät näkemuserot lasten ja nuorten sekä heidän vanhempiensa välillä ilmenivät Pohjoismaissa (ei Suomi) ja Irlannissa tehdyssä lasten internet-turvallisuutta koskevassa tutkimuksessa. Kaikki vanhemmat eivät edes tieneet, käyttävätkö heidän lapsensa internetiä (lasten mukaan lapsista 90 prosenttia käytti, vanhempien mukaan lapsista 75 prosenttia käytti). Lapsista 75 prosenttia oli vastannut tutkijoille, että he eivät sano aikuisille, jos näkevät internetissä jotakin huolestuttavaa (Staksrud 2003).

Kyselylomakkeessa oli avoin kohta, johon kyselyyn vastanneiden oli mahdollisuus kirjoittaa viesti ikärajoista päättävälle. Viestin oli kirjoittanut yhteensä 125 eli 56 prosenttia vastaajista. Niissä oltiin enimmäkseen joko tyytyväisiä ikärajoitusten nykylinjaan tai muuten nostettiin esiin lastensuojelun tärkeys. Tiukempia rajoja taas ehdotti 46 vanhempaa eli 20 prosenttia koko kyselyyn vastanneista. Eniten yksilöidysti mainittuja tiukennuksia toivottiin elokuvateattereiden ikärajoihin tai ikärajavaltuuteen (10 prosenttia vastanneista) ja toiseksi eniten tiukennuksia toivottiin televisioon (5 prosenttia vastanneista). Televisio-ohjelmiin ei

kuitenkaan viitattu kyselylomakkeessa, joten vastausprosentti olisi voinut tämän kohdalla olla toinen, mikäli televisio olisi mainittu. Ikärajamerkintää toivottiin kooltaan suuremmaksi, mainontaan enemmän ikärajoja, samoin sisältökuvauksia. Viidennessä vastaajista toivoi tiukempia rajoja ja neljännestä vastaajista taas tiesi lapsensa nähneen kielletyn elokuvan.

Projektin aikana olemme pohtineet opettajan osuutta lapsen tukena kuvaohjelma-asioissa. Edellä mainitun SAFT-tutkimuksen mukaan (Staksrud 2003) opettajan puoleen kääntyttäisiin ns. kielletyissä mediakokemuksissa (internet) eniten 8-10-vuotiaana (62 prosenttia lapsista sanoi näin), seuraavaksi eniten 13-14-vuotiaana (55 prosenttia lapsista). Ennen murrosikää ja 15 vuoden jälkeen opettajan merkitys oli selvästi pienempi. 10-12-vuotiaat lapset (2.-4. luokka) ovat siis avainasemassa mediakasvatuksessa ainakin silloin, kun lapsen omasta turvallisuudesta on kysymys. Pohdimmekin, voisiko opettaja toimia perheiden tiedotusoppaana ja apuna juuri tuossa vaiheessa.

4.2 Keskustelu opettajien kanssa lasten näkemyksistä

Opettajat suhtautuivat kriittisesti siihen, että oppilaat tuntuvat katsovan aivan mitä sattuu, esimerkiksi Salatut elämät -sarjaa tai aikuisten elokuvia, kuten James Bondia. Pojilla on erään opettajan mukaan taipumus mahtaila luokassa kuvaohjelma-asioilla, kun taas tytöt eivät vaikuta väkivallasta kiinnostuneilta. Opettajan mukaan 12-vuotiaat ajattelevat yleisesti, että K15 -ikärajan saaneita ohjelmia voi vapaasti katsoa, ja kyse on vain suosituksista - ”*ihan vitsi koko ikärajat oppilaille*”. Joillakin luokilla on useita mahtailevia poikia, joiden keskustelut hirtittävät niitä lapsia, jotka eivät kiellettyjä ohjelmia ole nähneet.

Viidennen luokan opettajan mukaan eniten koulutyötä häiritsevät psykologisesti vaikuttavat elokuvat kuten Manaaja ja Ring (ikärajoiltaan K18 ja K15: lain mukaan ala-asteikäisten lasten ei olisi pitänyt nähdä näitä elokuvia). Kuitenkin samalla luokka-asteella olevat voivat vielä katsoa vaikkapa Pikku Kakkosta, mitä aina ei välttämättä sanota oppilaiden kesken ääneen. Opettajan havaintojen mukaan oppilaat eivät tunnu osaavan pitää väkivaltana sellaista kuvamateriaalia, jossa ei näytetä verta. Erään opettajan mukaan tähän on vaikuttanut pelikulttuuri. Oppilailla on myös epärealistiset käsitykset siitä, mitä muut saavat katsoa. Opettajan on vaikea ottaa kantaa tai realisoida tilannetta, jos hän ei ole varma, mikä elokuvan ikäraja on tai mitä lakeja asiasta on säädetty. Erään opettajan mielestä oppilaiden kanssa tulisi keskustella myös ilman opettajaa näistä asioista, jolloin kaunistellut vastaukset jäisivät pois. Ilman opettajan läsnäoloa totuus lasten näkemästä materiaalista olisi siis voinut olla vieläkin karumpi.

Opettajien mukaan alimpien luokkien oppilaille kuvallinen vahva ärsykemaailma tulee liian nopeasti, ”*kuin lekalla päähän*”, jolloin lapsi voi koulussakin oireilla näkemäänsä asioita. Nähdyt ohjelmat tulevat tunneilla esiin ylivilkkautena ja vaikuttavat erään haastatellun opettajan mukaan suoraan lasten mielenterveyteen. Kirjojen lukeminen ei levottomasti käyttäytyville lapsille tahdo riittää, vaan he tarvitsevat opettajan mukaan:

”Enemmän ärsykettä, kovaa visuaalista virikettä, mistä taas jotkut päättelevät että lapsen saa rauhoittumaan vain sellaista katselemalla. No, väliaikaista se vaikutus on, levottomuus vain lisääntyy ohjelman jälkeen”

Opettajat kertoivat lapsista, jotka ovat ”*tiukasti koukussa*” Digimoniin tai Pokémoniin. Näiden hahmot viehättävät lapsia petollisella tavalla, esim. pyöreillä lapsenhahmoilla, joilla pääasiana on kuitenkin ratkaista asiat säännönmukaisesti väkivallalla.

Keskustelimme joidenkin opettajien kanssa tunnettujen elokuvien ikärajoista, ja he olivat sitä mieltä, että elokuvien ikärajoja yleensäkin voisi nostaa. Esimerkkeinä he mainitsivat muun muassa Pahat pojat ja Taru sormusten herrasta -elokuvat. Opettajat olivat huolissaan myös siitä, että lapset katsovat yksin tv-ohjelmia, kuten uutisia ja elokuvia. Tällä on opettajien mukaan ollut selvä vaikutus joihinkin lapsiin. Moni lapsi esimerkiksi katseli opettajalle tulleen tiedon mukaan hämmentyneenä yksin Anna Lindhin murhasta kertovia uutisia. On tutkimuksia, joiden mukaan televisioutisten katselu saattaa olla haitallisempaa kuin elokuvan katselu. Esimerkiksi Greenberg ja Reeves (1976) totesivat tutkimuksessaan, että uutisia katselleen koeryhmän aggressiivisuustaso oli kohonnut korkeammalle kuin elokuvaa katsoneiden koeryhmän. Suonisen (1993, 37-38) tutkimuksessa taas haastateltiin vanhempia, joiden mukaan televisioutisten väkivaltaiset pätkät eivät juuri vaikuttaneet lapsiin.

Moni opettaja mainitsi, että oppilaat ovat muuttuneet varsin paljon muutaman vuoden sisällä. Oppilaista on tullut entistä levottomampia. Syyksi eräs opettaja arveli väkivaltaa pursuavien lastenohjelmien, kuten juuri Pokémonin ja Digimonin, tulon televisioon. Oppitunnin aikana levottomasti käyttäytyvät oppilaat saavat katsoa opettajien mukaan melko vapaasti televisiota ja videoita.

Peleistä eräs opettaja kertoi, että lapset puhuvat jopa K18 -pelien pelaamisesta keskenään, myös K18 -videoita on sanottu katsotun. Opettajan on vaikea puuttua näihin, sillä toisaalta kysymyksessä ovat perheen sisäiset asiat. Oppilaiden puhetulvasta työpajoissamme todettiin myös, että nämä asiat ovat ”*oppilaiden pop-kulttuurin ydintä ja mielellään he puhuvat niistä kun vain joku on kiinnostunut*”.

Käytyjen keskustelujen perusteella vanhemmat yleensä haluavat hyvää lapsilleen. Luottaessaan lasten harkintakykyyn elokuvien valinnassa he ajattelevat tekevänsä oikein. Lapsen pelot eivät välttämättä tule kotona esiin, koska lapsi itse tietää katsoneensa ikärajaltaan korkeampaa elokuvaa kuin olisi sallittua – mitä vanhempi välttämättä ei tiedä. Yhtenä ”riskitilanteena” mainittiin yökylät kavereiden luona, jolloin ”perinteisesti” tehdään jotakin luvatonta.

Eräs opettaja oli kertonut luokalleen seurauksista, joita hänelle itselleen oli tullut liian nuorena katsotusta K18 kauhuelokuvasta: pelkoja, välttämiskäyttäytymistä jne. Oppilaat olivat opettajan mukaan pysähtyneet kuuntelemaan itse koettua asiaa.

Opettajat kertoivat myös yleisemmin kokemuksistaan kuvaohjelmista ja koulumaailmasta: erään koulun ala-asteen ESY -luokalla (niin sanottu sopeutumattomien yleisopetus) oli katsottu Matrix-elokuvaa, jonka ikäraja on 15. Lisäksi erään kunnan yläasteella oli katsottu mediakasvatuksen tunneilla kaksi K15 -elokuvaa, minkä tuloksena oppilaat olivat oirehtineet erilaisin peloin.

Moni opettaja mainitsi lukemisen tärkeyden keskustellessamme elokuvien haitoista lapsille. Eräs haastattelemamme opettaja totesi, että pilottikokeilukoulun oppilaiden vanhemmat varmasti valvovat keskimääräistä enemmän lasten television ja videoiden katselua.

4.3 Ikäraajat ja niiden valvonta videovuokraamoissa sekä elokuvateattereissa

Kyselylomakkeilla vanhempien lähettämässä terveisissä elokuvateattereiden valvonnassa nähtiin puutteita:

”Elokuvalippujen myyjien tulee paremmin valvoa ko. rajoja. He eivät nimittäin todistuta lapsen ikää lippuja myydessään”

”Lipunmyyjien on kontrolloitava paremmin lapsen ikä. Ei ole hyötyä rajoituksista jos myyjät päästävät menemään”

Myös jotkut oppilaista mainitsivat etteivät elokuvateatterit valvo ikärajoja. Opettajien kanssa keskustellessa tämä näkemys vahvistui: opettajat kertoivat tietävänsä viljalti esimerkkejä elokuvateatteriin pääsystä alaikäisenä Helsingissä. Puutteita oli myös videovuokraamoissa.

”Jotkut videovuokraamot antaa lainata K15- videoita. Jos ne ei anna kybällä, mä pyydän mun mutsin. Makuunissa ne ei lainaa mulle, sit mä pyydän mun mutsin” (6. luokka)

Tällä 6. luokalla, jolla kommentti esitettiin, tietoisuus ikärajojen sitovuudesta oli paras: 2/3 lapsista tiesi kysyttäessä, että ikäraajat ovat ehdottomia, eivät suosituksia ja että tämä asia on määritelty laissa. Koska tulos poikkesi kovasti muiden luokkien tietotasosta, arvelimme opettajan käsitelleen näitä asioita luokan kanssa ennen työpajaamme.

4.4 Ikärajamerkintöjen ymmärrettävyys

Kysyttäessä oppilailta, mistä tietää, mitä ohjelmia he voivat katsoa, he sanoivat, että videon takakannessa on lyhyt kuvaus, jonka voi lukea. Lisäksi joku oppilaista mainitsi, että takakannessa on myös ikäraja. Jotkut oppilaista mainitsivat, että elokuvista voi etsiä tietoa lehdistä, Nyt -liitteestä ja tekstikanavalta.

Keskustellessamme erään luokan kanssa tv-ohjelmien ikärajamerkinnöistä, he ilmaisivat selvästi etteivät he ymmärrä, mitä tarkoittaa merkintä K. Eräs oppilas kertoi, että hän ei saa katsoa K-elokuvia, mutta hän ei tiennyt tarkoittaako K-merkintä ikärajaa K15 vai K18. Hän kertoi, ettei hänen äitinsäkään ymmärrä merkintää. Osa oppilaista yhtyi näkemykseen. Eräs oppilas kertoi, ettei vanhempi tiedä, millaisia ohjelmat ovat, kun aina ei ole merkintöjä tv-ohjelmien yhteydessä. Myös videon kanteen kaivattiin samanlaisia merkkejä kuin tietokonepelien kansissa on jo olemassa. Kuitenkaan näissäkään ei aina ollut tarpeeksi informaatiota.

5 LASTEN KUVAOHJELMIIN LIITTYVISTÄ PELOISTA

5.1 Lapset kertovat kokemuksistaan

Lapset kertoivat hyvin avoimesti kuvaohjelmiin liittyvistä peloistaan. Alla esitetään luettelomaisesti otteita heidän mietteistään:

- 12 oppilasta eräästä luokasta (noin puolet) mainitsi pelänneensä jotain ohjelmaa.
- 19 mainitsi eräässä luokassa pelästyneensä jotain ohjelmaa siten, että se on jäänyt vaivaamaan eikä pelko mennyt ohi
- Eräs oppilas kertoi käyneensä ensiluokkalaisen siskonsa kanssa elokuvissa ja sisko oli pelännyt, koska elokuvassa henkilö kuoli myrkytyksen johdosta. Tämän jälkeen sisko pelkäsi mennä nukkumaan, sillä hän oletti, että hänet voidaan myrkyttää nukkuessaan.
- Viidesluokkalainen poika mainitsi, että hän ja kaverinsa olivat katsooneet Manaaja-elokuvan, joka tuli televisiosta. Toinen heistä oli katsonut sen yhdessä vanhempiansa kanssa. Kyseinen oppilas oli herännyt seuraavana yönä painajaiseen.
- Eräs toinenkin oppilas mainitsi elokuvan Manaaja. Oppilaat tiesivät sen ikärajaksi K18. Syyksi ikärajan asettamiselle oppilaat mainitsivat, että siitä voi saada pahoja vaikutteita, voi alkaa itkeä ja voi esiintyä unettomuutta. Joku oppilaista mainitsi myös Halloween-elokuvat.
- Dracula-elokuva pelotti joitakin oppilaita ja myös Pinochio-elokuva mainittiin pelottavaksi.
- Eräs viidesluokkalainen oli nähnyt Charlien Enkelit –videon ja ihmetteli, miksi elokuvan ikäraja on K15. Hänen mielestään elokuvassa ei ollut lainkaan väkivaltaa, koska siinä ei ollut vertakaan. Kun mainitsimme useat kymmenet väkivaltakohtaukset, esimerkiksi potkimiset päähän tai kasvoihin, hän ei vielääkään pitänyt elokuvaa väkivaltaisena.
- Erään oppilaan 9-vuotias pikkusisko oli järkyttynyt Halloween-elokuvan kohtauksesta, jossa uhri istui luistin päässä keinutuolissa. Isosisko oli sulkenut TV:n ja lapset olivat puhuneet asiasta vanhempien kanssa.
- Mel Gibson –elokuva Science oli pelästyttänyt kuudesluokkalaisen niin, että *”mielikuvitus otti valtaa ja alko tulla melkein aina kyöneleet silmiin, myöhemmin kerroin vanhemmille”*.
- Stephen Kingin ”It” (K15 –elokuva) sekä ”Pirates of the Caribbean” (K15) mainittiin samoin kuudennella luokalla pahoja pelkoja aiheuttaneiksi.
- Child’s Play –niminen elokuva oli pelästyttänyt neljäsluokkalaisen tytön: *”Se nukke vaan murhasi ihmisiä siinä ja mulla oli pitkän aikaa paha olo”*.
- *”Katon Harry Potterii mun serkuilla mut vanhemmat ei tiedä.”* (3.luokka)

Työpajoissa käytyjen keskustelujen lisäksi lapsilta pyydettiin myös ainekirjoituksia mahdollisiin pelottaviin elokuvakokemuksiin liittyen. Ainekirjoituspyyntö ohjeineen liitteessä 6. Kirjoituksia saatiin kahdelta luokalta yhteensä 26 ja ne olivat luonteeltaan suppeita, kysymys-vastaus –tyylisiä. Syitä tähän pohdimme kappaleessa 5.2.

Pelottavia elokuvia mainittiin 10-11-vuotiaiden kirjoituksissa yhteensä 13. Kolme paperia palautettiin tyhjänä ja kaksi oppilasta ilmoitti, että ei ollut nähnyt pelottavia elokuvia. Yksi oppilas ei muistanut pelottavan elokuvan nimeä ja yksi mainitsi pelänneensä kahta elokuvaa. Eniten pelottaneet elokuvat olivat Harry Potter ja Taru sormusten herrasta (5 mainintaa kummallakin). Muita useampia mainintoja saaneita elokuvia olivat Batman (ikäraja K11), Vampyyrin tappajat (suositusikäraja 16) sekä James Bond (K15). Ylivoimaisesti eniten pelottavia kokemuksia oli saatu 9-vuotiaana, kun oli katsottu alle 11-vuotiailta kiellettyjä suosikkielokuvia Harry Potter ja Taru sormusten herrasta.

Kolme oppilasta kertoi pelkoreaktioistaan kolmen vuoden iässä katsottuaan elokuvia Batman (S), Lumikki ja seitsemän kääpiötä (S) sekä Aladdinin taikalamppu (S). Seuraavassa lasten ajatuksia kuten he ovat ne itse kirjanneet:

”Katsoin Aladdin ja taikalamppu. Olin vasta kolme vuotias. En muista ikärajaa. En tiennyt koska se oli lapsille. Katsoin sitä äidin kanssa päivällä. Kerroin siitä äidille. Se kohta piti aina kelata”

”Pelkäsin Muppet Show:ta 6 vuotiaana, vaikka katsoin sitä äidin ja isosiskon kanssa. Näin painajaisia neljännesvuoden. En nähnyt enää painajaisia kun isäni vei minut jääkiekko otteluun kun en viikkoon herättänyt äitiä”

”Bät-män, En tiedä ikäraajaa. Seitsemältä illalla, Koko perheelle. Tuli-pelottava olo yoksi yhdeksi illaksi, serkut ja jotkut kaverit. Siihen Auttoi kun katsoin Muumeja. Katsoin sitä, viisi vuotiaana.”

”Monsterit Oy – 7 vuotias olin – seitsemän-k oli ikäraja – olin pimeässä huoneessa – äidille kerroin asiasta – ensaanut unta – muut eivättiedä asiasta”

5.2 Pelon hallintakeinoja lapsen näkökulmasta

Kävimme läpi myös erilaisia keinoja, joilla lapsi voi suojata itseään medialta tarvittaessa. Pohdimme mitä pitää tehdä, jos menee kaverin luo ja siellä katsotaan pelottavaa videota tai jotain sellaista, mitä ei itse halua nähdä. Pohdimme myös joidenkin luokkien kanssa, minkä ikäinen voi ottaa vastuun omasta elokuvien katselusta.

- *Jos mä en haluu kattoo ja äiti ei oo kotona, mä meen jätskille.*
- *Kun pelottaa, mä meen äidin selän taa. Mä en saa kattoo James Bondii ja pahoja elokuvia jossa ammutaan. (1. luokka)*
- *Mä paan silmät kiinni tai sanon kavereille et mennäänkö ulos. (3. luokka)*
- *Jos joku K15 on ihan kauhee, pyydän että laitetaan joku muu video tai et ne saa kattoo jotka haluu. (6. luokka eli 12-vuotias puhuja)*

Kysymykseen, mitä oppilaat tekisivät, jos ystävän luona alettaisiin katsoa videota, jota ei itse haluaisi tai uskaltaisi nähdä, oppilaat keksivät paljon erilaisia vastauksia. Ensinnäkin asiasta

voisi kertoa ystävälle seuraavasti: *”Olen nähnyt tämän”* tai *”Tämä on tylsää”*. Tapahtuneesta voisi myös kertoa vanhemmille ja keskustella heidän kanssa.

Eräässä luokassa ehdotettiin, että voisi laittaa television kiinni ja ottaa johdot irti pistorasiasta. Keinoksi mainittiin myös tekemisen vaihtaminen eli tehdään jotain muuta kuin katsotaan pelottavaa ohjelmaa. Eräs oppilas myös arveli, että jos pelottaa, voisi kurkistaa kaappiin ja katsoa ettei siellä ole ketään. Nukkumaan mennessä voisi oppilaiden mielestä käyttää unilelua. Jotkut oppilaat neuvoivat, että kannattaa yrittää olla ajattelematta. Jos oireet eivät mene ohi, eräs oppilas mainitsi, että voisi hakeutua psykiatrille.

Eräs tärkeimmistä havainnoistamme oli projektin yhteyshenkilönä toimivan Tuula Koistisen antama tieto, että opettajien pyytäessä lapsia kirjoittamaan aineita kuvaohjelmakokemuksistaan (parantava kirjoittaminen, ks. 2.3.4), usealla luokalla kommentoitiin, että tällaisia kokemuksia ei juurikaan ole: *”Ei me mitään pelätä”*. Työpajamme aikana moni lapsi kuitenkin kertoi konkreettisia esimerkkejä peloistaan, joita oli ilmennyt heidän katsottuaan jotakin kuvaohjelmaa. Haluttomuus kertoa luokassa ja ainekirjoituksessa kuvaohjelmakokemuksista viestii, että peloista puhuminen, etenkin lasten ja nuorten omaan kulttuuriin liittyen, on henkisesti vaativaa. Lisäksi oppilaan rooli oman opettajan vetämässä luokassa saattaa olla erilainen kuin vierailijoiden aikainen tunnelma. Opettaja on auktoriteetti roolissaan, kuten vanhempikin, jolle ei kerrota kaikkea, vaikka kasvattajan pyrkimykset olisivatkin hyvät.

Lasten antamista lyhyistä vastauksista löytyi useimmiten maininta, että kuvaohjelmaan liittyvä pelko ja/tai painajaiset menivät melko pian ohi: *”näin painajaisia jonkun aikaa”, ”en saanut vähään aikaan unta”*. Jotkut heistä olivat kärsineet pidempään kuten Vampyyrin-tappajat –elokuvan 10-vuotiaana nähnyt oppilas. Hän oli nukkunut valot päällä kaksi viikkoa. Henkien kätkemä –elokuvan pelästyttyä oppilas kertoi, että hänen pelkoonsa ei ole auttanut mikään, *”pelkään sitä vieläkin”*.

Kenelle lapset kertoivat pelästyneensä elokuvaa tai videota? Kirjoituksessaan 20 oppilasta kommentoi tätä. Puolet heistä eli 10 oppilasta ilmoitti, että ei kertonut pelosta kenellekään. Kuusi heistä kertoi tuntemuksistaan äidille, kolme kummallekin vanhemmalle ja yksi isälle. Mielenkiintoista vastauksissa oli, että vaikka elokuva olisi yhdessä perheen kanssa katsottu, lapsi ei kertonut reaktioitaan paikalla olevalle aikuiselle. Kuitenkin suurin osa niistä, jotka pitivät asian omana tietonaan arvelivat, että vanhemmat/muut aikuiset/ sisarukset tiesivät kuitenkin asiasta: *”tiesivät myöhemmin”, ”en itse kertonut”, ”en kertonut oikein kenellekään, myöhemmin äidille”*. Miten voisimme rohkaista lapsia puhumaan mahdollisimman varhain kuvaohjelmapeloistaan kotona?

Mikä lapsia on auttanut heidän kuvaohjelmapeloissaan? Hallintakeinoja mainittiin kirjoituksissa hyvin vähän. Viiden oppilaan mielestä auttaa ajan tai iän karttuminen. Muina apukeinoina mainittiin seuraavat: *”isi”, ”äidin lohdutus”, ”kun mietin miten se kohtaus tehdään”, asiasta puhuminen tai muun videon katsominen*. Suurin osa kirjoittajista ei vastannut lainkaan tähän kysymykseen.

5.3 Voiko kuvaohjelma traumatisoida lasta?

- Niille ei sais näyttää mitä vaan jotka vielä uskoo joulupukkiin (6. luokka)

Kuvaohjelman vaikutuksia lapsiin on mielestämme viimeaikaisessa keskustelussa vähätelty sanomalla, että myös lapsille tarkoitettu kirjallisuus, vaikkapa Grimmin sadut lapsiin kohdistuvine julmuuksineen, ovat lapsille tärkeitä aggressiivisten ja vaikeiden tunteiden käsittelemiseksi. Ei ole nähty eroa sillä, ovatko lapsille tärkeät myyttiset, sadunomaiset ainekset luettavissa vai nähtävissä, ja tällä perusteella kuvallista aineistoa ei ole pidetty sen vahingollisempaan kuin kirjallistakaan. Visuaalinen kuvasto, joka on valmista ja tunnesisällöltään tehokkaaksi suunniteltua voi traumatisoida lasta, koska näköhavainnon ja samaistumisen kautta mieli joutuu ottamaan vastaan tietynhetkiselke kehitykselle mahdottoman, traumatisoivan kokonaisuuden. Lapsella ei ole mahdollisuutta asettaa näkemäänsä tietynlaiseen kategoriaan, etäännyttää tai jalostaa mielessään kuten aikuisella, koska tällaiset toiminnot psyykkisessä kokonaisuudessa syntyvät vasta kypsymisen myötä.

Luettuun tai kuultuun tarinaan lapsi sitä vastoin luo itse kuvat oman kehitystasonsa mukaisesti, sen ylitse lapsi itse ei voi mennä. Ihmisen psyyke käyttää vaistonvaraisesti suoja mekanismejaan: mitä lapsi ei voi käsittää, siltä hän tarvittaessa suojautuu. Näköhavainto ei siis pysty suodattamaan lapselle vahingollisia elementtejä, vaan suojautumisen kyky kehittyy vasta vähitellen kehittyvän lapsen psyykkiseen kokonaisuuteen. Visuaalisia tarinoita ei voi rinnastaa verbaalisiin satuihin: symbolinen taso elokuvassa on valmiiksi luotu kun taas kirjallisuudessa sen luojana on lapsi itse, ja tätä symbolista tasoa luodessaan hänellä on käytössään oman psyykkensä suoja mekanismit.

5.3.1 Trauman kriteerit

Traumatisoiva kokemus voi olla mikä tahansa ihmisen kokema uhkaava tilanne, joka aiheuttaa voimakkaita, normaalia elämää häiritseviä reaktioita. Tuntemukset voivat kestää muutamia tunteja tai päiviä tai kestää pidempään. Esimerkiksi koulukiusaaminen tai työpaikkakiusaaminen voi nykytietämyksen mukaan aiheuttaa trauman yhtä hyvin kuin omaisen kuolema tai väkivallan uhriksi joutuminen. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton Lapsen aika –projektissa on viime vuosien aikana nostettu esille lapsen traumatisoituminen väkivallan näkemisestä, vaikka lapsi itse ei olisikaan ollut uhri.

”Traumatisoivissa tapahtumissa yksilö voi olla tai kokea olevansa kuolemanvaarassa tai joutua todistamaan läheisen ihmisen kuolemanvaaraa. Jo yhden erittäin voimakkaan traumatisoivan tapahtuman seurauksena saattaa kuva maailmasta ja elämisen luonteesta muuttua. Kokemukset voivat synnyttää myös ehdollistuneita pelkoreaktioita, jolloin aiemmin neutraalit asiat alkavat aiheuttaa pelkoa. Traumatisoiva tapahtuma uhkaa ihmisen uskomusjärjestelmää.” (Suomen traumaterapiakeskus).

Lääkäreiden käyttämässä virallisessa diagnoosiluettelossa DSM-IV Diagnostiset kriteerit (1997, 120) traumaperäinen stressihäiriö määritellään luvussa Ahdistuneisuushäiriöt. Koska tarkastelumme sisältää väitteen kuvaohjelmien traumatisoivasta vaikutuksesta, esitämme liitteessä 7 lukijalle traumaperäisen stressihäiriön kriteerit kokonaisuudessaan.

Kuvaohjelmien aiheuttamista traumaista ja niihin liittyvästä oirehdinnasta lienee tietoa esimerkiksi lasten mielenterveyden alalla: lastenneuvoloissa, perheneuvoloissa sekä lastenpsykiatrian poliklinikoilla. Perheen ja lapsen haastatteluissa voidaan tiedustella kuinka paljon lapsi katsoo väkivaltaviihdettä, mitä ohjelmia hän katselee (”Mikä on

suosikkiohjelmasi televisiossa?”) tai kuinka paljon päivittäin pelaa tietokonepelejä, joissa saattaa olla lapsille haitallinen sisältö. Näistä havainnoista ei tietääksemme ole seurantaa.

Vertailun vuoksi kannattaa mainita, että esimerkiksi perheväkivaltaa ei virallisesti dokumentoitu ennen kuin väkivalta-aiheen puheeksi ottamisen tapaa ryhdyttiin tarkastelemaan ja asiaa opittiin kysymään oikealla tavalla. Nykyisin jo lastenneuvoloissa perheväkivallasta kysytään osana lapsen hyvinvoinnin selvitystä. Onkin kysyttävä, millä taholla lasten traumakokemukset yleisemminkin tulisivat esiin ja miten niihin johtaneisiin syihin päästäisiin vaikuttamaan.

Nykykäsityksen mukaan lasten psykiatriisiin häiriöihin ei voida esittää mitään yhtä yksittäistä syytekijää, vaan kyse on biologis-geneettisten tekijöiden ja psykososiaalisten tekijöiden vuorovaikutuksesta eli epäsuotuisten syytekijöiden kasautumisesta ja niiden toinen toistaan vahvistavasta yhteisvaikutuksesta (Piha 2003).

5.3.2 Traumatisoitumisen vaikutuksista

Miten traumat, esimerkiksi lasten kuvaohjelmista saamat traumaoireet, vaikuttavat ihmiseen? Voiko niistä olla pysyvää haittaa? Myllärniemi (2003) on osuvasti kuvannut asiaa näin:

”Traumaattiset kokemukset herättävät pienessä lapsessa helposti tunnemyrskyjä, jotka uhkaavat minuuden eheyttä ja olemassaoloa. Lapsi tarvitsee välttämättä aikuisen apua tunnekuohunsa käsittelemisessä ja rauhoittamisessa. Jos tukea ei ole saatavilla, lapsen puutteelliset henkiset varusteet eivät tarjoa juurikaan muuta mahdollisuutta kuin poistaa koettu kauheus minuuden ulkopuolelle. Lapsen psykyturvautuu primitiiviseen vetäytymiseen, kieltämiseen ja lohkomiseen. Hahmottomat kokemukset ilmenevät itselle vieraana toiminnan pakkona tai levottomuuden, kiihtymyksen, ahdistuksen ja uhattuna olemisen tunteina...syntynyt avuttomuus syö itsetuntoa ja itseluottamusta.”

Psyykinen trauma saattaa vaikuttaa ihmisen toimintakykyyn ja terveyteen sekä heikentää elämänlaatua. Aikuisilla trauman kielteiset vaikutukset näkyvät mm. työkyvyssä ja lapsilla ja nuorilla koulusuoriutumisessa ja ihmissuhteissa.

5.4 Lapsen pelko aikuisen näkökulmasta

5.4.1 Milloin lapsi tarvitsee apua?

Alle kouluikäisten pelot ovat koululaisiin verrattuna selkeämmin tunnistettavissa, koska pienten lasten oirehdinta on näkyvää. Oireita ovat muun muassa yökastelu, herääminen yöllisiin kauhunhuutoihin, syömisen pelot ja vaikeus päästä vanhempaa oman näköpiirin ulkopuolelle. 9-12 –vuotiaat lapset pelkäävät esimerkiksi onnettomuuksia ja kuolemia omaan kehitykseensä liittyen. Kouluikäisen lapsen oirehtimista on vaikea huomata, koska ns. latenssi-ikäisillä noin 7-11 -vuotiailla on taipumusta vältellä asioita, yrittää olla ajattelematta tai vetäytyä vanhempien seurasta muutoinkin. Kiinnostus siihen, mitä lapsi katsoo, on perusta lapsen pelkojen havaitsemiselle.

Kuvaohjelman herättämät pelot lapsessa tulevat esiin samoina oireina kuin ns. kehitykseen kuuluvien pelkojen oireet, mutta niissä on lisäksi mukana tiettyjen hahmojen pelkoa, televisiovastaanottimen tai videon säikkymistä jne. On otettava selvää, onko lapsella ollut jokin hänen mieltään järkyttänyt trauma, jonka johdosta hän on ”pois raiteiltaan”.

Lapsi, joka kärsii traumasta tai pahasta pelästymisestä, yleensä taantuu kehityksellisesti. Puolustusmekanismit, joita hänelle on ehtinyt kehittyä, eivät ole tapahtumahetkellä riittäneet ja tilanne ikään kuin riistäytyy hallinnasta. Jo opitut taidot saattavat unohtua tai turvallisuudenkaipuu on yhtäkkiä samantapaista kuin muutama vuosi aikaisemmin. Jotkut alasteen oppilaat, mukaan lukien vanhemmat pojat, kertoivat työpajoissa avoimesti menevänsä äidin viereen nukkumaan tai hakevat muuten vanhemmilta yöllä turvaa heille sopimattomien elokuvien katselun jälkeen.

Lapsen oireiden positiivinen puoli on se, että ne ovat hätähuuto avun saamiseksi, jolloin oma vanhempi voi puhumalla käydä lapsen kanssa läpi tarpeellisiksi katsomiaan asioita. Runsas yhdessäolo ja joillekin lapsille nähdyn, pelottavan materiaalin katselu aikuisen kanssa saattavat auttaa kuvaohjelmista tulleisiin pelkoihin. Jos lapsi ei halua käydä uudelleen läpi itseään pelottanutta materiaalia, siihen ei pidä ryhtyä. Puhumalla ja kuuntelemalla lapsen ajatuksia siitä mitä lapsi on nähnyt tai näkiessään kokenut voi jo laukaista pelon. Pienimmillä lapsilla elämänpuitteet on hyvä tehdä mahdollisimman turvallisiksi ja olla mahdollisimman paljon lapsen kanssa, kunnes tilanne helpottuu.

On hyvä muistaa, että kukaan vanhempi ei voi olla lapsensa ammattiauttaja. Jos pelot jatkuvat pitkään ja esimerkiksi koko perheen unirytmä häiriintyy pelkäävän lapsen heräämisten vuoksi, on hyvä hakea lapselle apua vaikkapa perheneuvolasta tai kysyä kouluterveydenhoitajalta muista mahdollisuuksista. Opiskelu- tai työkyvyn häiriintyminen on aina merkki ihmisen avuntarpeesta.

5.4.2 Etäännyttäviä tarkastelutapoja luokkatilanteisiin

Olenainen piirre kuvaohjelmakeskustelussa lapsiryhmien kanssa näyttää olevan ”kehuskelu”. Kehuskelija voi tällä tavoin korostaa kuuluvansa ryhmään, joka on nähnyt ohjelman. Se on myös keino saavuttaa arvostusta ikätovereiden keskuudessa (Kytömäki 1999, 159.) Yksilöhaastattelussa aikuisen kanssa tällaista piirrettä ei välttämättä esiintyisi. Esimerkiksi Norjassa elokuvatarkastajan työhön kuuluu myös havainnoida itse lapsia. Tarkastajat tutkivat lasten elokuvakokemuksia viemällä yhden tai kaksi lasta kerrallaan elokuviin ja haastatteleamalla lasta kahden kesken tai parihaastattelumenetelmällä, jolloin ryhmäilmiöt eivät häiritse lapsen todellisen kokemuksen kuulemistä.

Koulutilanteessa elokuvista tuskin päästään puhumaan kahden kesken tai edes pienissä ryhmissä. Tästä syystä suurryhmän vetäminen ja siihen kuuluvat dynaamiset ilmiöt on otettava huomioon lapsen tunne-elämään liittyviä asioita käsiteltäessä. ”Isottelu” tai mahtailu etenkin puberteettia lähestyvillä varhaisnuorilla on kaikille tuttua. Ongelmaksi asia muodostuu vasta, kun isottelun sisältö pelottaa tai on vastenmielisiä muiden oppilaiden mielestä. Työpajoissamme kaipasimme apua etenkin selvien lainrikkomistilanteiden käsittelyyn. Huomasimme myös, että riski isottelevien poikien väheksymiseen tai lannistamiseen on suuri. Tällaisiin tilanteisiin kehitimme etäännyttäviä tarkastelutapoja luokkatilanteita varten yhteistyössä ratkaisukeskeisiin ryhmämenetelmiin perehtyneen psykologi Marianne Kitin kanssa. Kysymysten avulla oppilaan on mahdollista tarkastella

omaa näkemystään uudella tavalla (ns. näkökulman vaihto, reframing, mikä antaa lisää tilaa luokassa käytävälle keskustelulle). Esimerkiksi seuraavanlaisia lähestymistapoja voi yrittää:

I TEON JA SANAN VÄLINEN ERO

"Noin voi sanoa/toivoa/uhjoilla mutta jos todella menee alaikäisenä ostamaan K18 –videon tai pelin, se myyminen on rikos" (aikuinen ymmärtää lapsen puheenvuoron, mutta ei tuomitse sitä)

"Tiedän että monet lapset ovat kiinnostuneita seksi- tai väkivaltafilmeistä, tai puhuvat niistä mutta se ei merkitse että he todella katsoisivat niitä"

"Miksi luulet että näillä asioilla kerskutaan/ että toisten on kerskuttava näillä asioilla?"

II ITSE VANHEMPANA (sopii etenkin nuoruusikää lähestyville)

"Kun olet joskus itse vanhempi, haluatko että oma lapsi näkee väkivaltaa? (Miksi?)"

"Kun olet joskus itse vanhempi, minkälaisille lapsille ajattelet voivasi näyttää väkivaltaisia elokuvia?"

III ADJEKTIIVIT

*"Millainen on aikuinen joka a) antaa lasten katsoa mitä vaan?"
b) huolehtii ikärajoista?"*

IV TYHJÄN TUOLIN TEKNIikka

"Jos oma vanhempasi istuisi tuossa, mitä luulet, että hän sanoisi tästä asiasta?"

V HYÖDYT JA HAITAT

*"Mitä hyötyä siitä mielestäsi oli sinulle, että katsoit kielletyn filmin?"
"Mitä haittaa siitä mielestäsi oli sinulle, että katsoit kielletyn filmin?"*

Itse saimme parhaiten ryhmissämme toimimaan hyöty-kysymyksen, joka todella sai oppilaat ajattelemaan. Kokeilimme myös ryhmäsirkulaatiota, jossa ryhmän jäsenet (ne, jotka ovat siihen halukkaita) sanovat vuorotellen, mikä on heidän oma ajatuksensa jostakin mielipiteestä. Tällöin syntyy ryhmäpaine, jolla yksittäisen mielipidejohtajan näkemyksiin saa uutta tarkastelukulmaa. Kerroimme oppilaille myös, että suunnitelmisamme on ollut vanhempien tapaaminen ja että he kysymyslomakkeilla suhtautuivat positiivisesti ikärajiin.

6 POHDINTA

6.1 Projektin herättämiä ajatuksia

Media pyrkii taistelemaan ihmisten turtumista vastaan tarjoamalla aina hurjempaa koettavaa. Kyseessä on elämyskierre. Lastenohjelmissa vauhti on lisääntynyt, ja tilaa lapsen tasapainoiselle henkiselle kehitykselle on entistä vähemmän. Vaarana ovat esimerkiksi tässä tarkastelussa esille nostetut lasten traumaoireet, jotka altistavat myöhemmän kehityksen häiriöille. Tällä voidaan olettaa olevan syy- ja seuraussuhde lasten mielenterveysongelmien lisääntymiseen, koulujen työskentelyolosuhteiden heikkenemiseen ja jatkossa jopa aikuisten mielenterveysongelmien määrän lisääntymiseen.

Media puhuttaa lapsia. Oppilaat innostuivat kovasti keskustelemaan kanssamme. Luokissa keskimäärin puolet oppilaista oli hyvin kiinnostuneita keskustelemaan elokuvista, omista tuntemuksistaan ja katselukokemuksista. Joissakin luokissa lähes jokainen viittasi. Tämän tarkastelun puitteissa emme voineet kuunnella jokaisen halukkaan mielipidettä. Työpajojen jälkeen jotkut oppilaista halusivat vielä kertoa vetäjille omasta kuvaohjelmien katselustaan tai tietokonepelien pelaamisesta. Muun muassa eräs oppilas tuli kertomaan, että hänellä on kotona K18 -pelejä.

Televisio-ohjelmien katsomisesta emme ehtineet puhua juuri lainkaan, joten lasten katsomien ohjelmien sopivuudesta ei voi tehdä johtopäätöksiä. Keskustelutuokioiden ja kyselylomakkeiden perusteella voidaan sanoa, että ikärajojen noudattamisessa on puutteita. Lapset ja vanhemmat mainitsivat, että videoliikkeet ja elokuvateatterit eivät valvo ikärajojen noudattamista.

Yllättävin havaintomme oli lasten traumaattisten kokemusten suuri määrä ja se tunnelma, joka lasten kertomusten aikana työpajoissa vallitsi. ”Uhoilu” rajojen ylittämisestä olikin vain pintakerros, jonka alta löytyi ohjelmasisällöistä ahdistuneita lapsia, useimmiten poikia. Havaitsimme myös selvän oireen desensitisaatiosta eli tunteiden turtumisesta: väkivaltaa ei osattu tunnistaa väkivallaksi osoittamisesta huolimatta. Ollila (1997) onkin todennut osuvasti: ”Jos aikuisista on oikein tehdä rahaa tolkkuttomalla väkivaltaviitteellä, ei ole luontevaa uskoa, että toisten vahingoittaminen tuntuu lapsesta väärältä”

Tämän pilottikokeilun tulos oli lasten psyykkisestä hyvinvoinnista kiinnostuneen elokuvataarkastajan kannalta masentava. Ikärajoista huolimatta lapset tuntuvat olevan kovin eriarvoisessa asemassa sen suhteen, miten heitä suojataan haitallisilta mediasisällöiltä.

6.2 Toimenpide-ehdotuksia

Projektimme perusteella voidaan vakavasti kysyä, onko lasten suojelusta vastuuta kantavien tahojen toiminta kuvaohjelmien kohdalla onnistunut. Jos lapsia on pyritty suojelemaan haitalliselta kuvamateriaalilta, miten on mahdollista, että traumaoireista kertoneiden lasten osuus oli jopa puolet joidenkin luokkien oppilasmäärästä? Kunkin toimijatahon on syytä kiinnittää huomiota toimintansa tarkoituksenmukaisuuteen ja ryhtyä tarvittaviin toimiin lasten suojelemisen tehostamiseksi. Lapsi ei itse pysty, eikä hänen voi edellyttää kantavan vastuuta omasta elokuvien ja televisio-ohjelmien katselustaan. Lain mukaan vasta 18-vuotias on vastuullinen itsestään.

Kodit ovat ensisijaisessa vastuussa lastensa elokuvien ja televisio-ohjelmien katselusta. Vanhemmat päättävät, mitä elokuvia ja televisio-ohjelmia heidän lapsensa saavat katsoa. Heidän katselupäätöksensä ja kasvatustyönsä tukemiseksi on eri toimijatahoille määritelty omat tehtävänsä. Valtion elokuvatarkastamo on vastuussa elokuvien ikärajojen asettamisesta, tv-kanavat lähettämiensä ohjelmien sisällöstä ja lähetysohjelma- ja lähetysajoista, videoliikkeet ja elokuvateatterit ikärajojen noudattamisesta sekä koulut mediakasvatuksen antamisesta. Paras mahdollinen tulos vastuun ottamisessa ja kantamisessa voidaan saavuttaa eri tahojen yhteistyön avulla. Tällaisella yhteistyöllä on mielestämme jo kiire. Jotta lasten suojelussa päästäisiin hyviin tuloksiin tarvitaan myös kansainvälisen yhteistyön lisäämistä.

Valtion elokuvatarkastamon tulee lisätä tiedotusta ikärajoista, sillä kyselylomakkeessa moni vanhempi oletti, että ikäraajat ovat suosituksia. Lisäksi vanhemmat haluavat tietoa ohjelmien haitallisuudesta. Osa vanhemmista oli myös sitä mieltä, että ikärajoja pitäisi nostaa. Esimerkkeinä mainittiin useimmiten Pahat pojat - ja Taru sormusten herrasta -elokuvat. Videoiden kansiin kaivattiin myös tarkempaa sisällöllistä luokitusta. Myös selvempiä, suurempia ikärajamerkintöjä toivottiin. Tiedotusta ikärajoista tulee suunnata myös kouluihin ja 1.-2.-luokkalaisten iltapäiväkerhoihin, sillä tarkastamoon tulleiden tietojen mukaan joissakin kouluissa ja iltapäiväkerhoissa on näytetty ikätasolle sopimatonta materiaalia.

Lasten tilanteen parantamiseksi Valtion elokuvatarkastamon johtaja Matti Paloheimo on ehdottanut positiivisesti palkitsevaa mallia, jossa laadukkaat lastenelokuvat voitaisiin kokonaan vapauttaa nykyisestä arvonlisäverosta. Vapautusta voisi ajatella laajennettavaksi ylipäätään väkivallattomiin kuvaohjelmiin. Myös television väkivallattomia lastenohjelmia olisi tuettava niiden tarjonnan lisäämiseksi. (Paloheimo 2003.)

Tv-kanavien ja **viestintäviraston** osalta tässä tarkastelussa tuli esiin kaksi seikkaa: kyselylomakkeiden perusteella moni vanhempi on huolissaan television ohjelmien sisällöstä ja lähetysohjelma- ja lähetysajoista. Lisäksi ikärajojen merkitsemiseen tarvitaan selkeyttä, jotta katsojat ymmärtävät keneltä elokuva on kielletty. Pelkkä K-merkintä on hyvin epäselvä, sillä joskus se on K15 elokuvan yhteydessä ja joskus taas K18 elokuvan yhteydessä. Joskus ikärajamerkinnät puuttuvat kokonaan ohjelmatiedoista. Ohjelmien lähetysohjelma- ja lähetysajoja tulisi myös harkita tarkemmin. Jo Viestintäviraston keväällä 2003 suorittamassa tutkimuksessa (Martikainen & Meckelborg 2003) tulivat esille samat asiat. Osa kyselyymme vastanneista vanhemmista toivoi tietoa lasten kehityksestä ja median, erityisesti television vaikutuksesta. Pulkkinen on ehdottanutkin lasten psyykkisestä kehityksestä ja suojelun tarpeesta eri ikävaiheissa kertovien ohjelmien tekemistä televisioon.

Viestintäviraston valtakunnallisille tv-yhtiöille tekemään kyselyyn liittyen yhtiöt ovatkin talvella 2004 kehittämässä K15- ja K18- elokuvien esittämiskäytäntöjä siten, että ikäraajat merkitään ohjelmatietoihin numeroina, ikäraajat eritellen, ja lähetysohjelma- ja lähetysajat porrastetaan siten, että K18- tason elokuvia lähetetään vasta kello 22.30 jälkeen.

Koulussa näytettävien elokuvien ikärajoista pitäisi viipymättä antaa lisäohjeistusta. Kouluissa näytettävien videoiden valinnassa tulee olla erityisen kriittinen. Vaikka elokuvan tai videon ikäraja mahdollistaisi kouluesityksen, se ei tarkoita, että tällainen kuvaohjelma on koululuokissa kaikille oppilaille sopiva. Elokuvien ikärajojen perustana on keskimääräinen ikäluokkansa edustaja, mutta joukossa voi olla hyvinkin herkkiä lapsia. Opettajien lisäohjeistusta edellyttää myös käsitys, että ikäraajat ovat suosituksia, eivät kieltoja. Vaikka emme kysyneet opettajilta, mitä he tietävät ikärajoista, koteihin lähetettyjen lomakkeiden perusteella voidaan olettaa, etteivät ikäraajat ole selviä kaikille opettajille.

Koulumaailman tapahtumista on tullut ilmoituksia Valtion elokuvatarkastamoon. Niistä ilmenee yksittäisten opettajien tietämättömyys ikärajoista. Mediakasvatuksen nimissä on näytetty lapsille heidän ikävaiheeseensa sopimatonta materiaalia. Yhdellekään lapselle ei saisi koitua vahinkoa mediakasvatuksesta. Olisikin hyvä selvittää, mitä opettajat tietävät ja ajattelevat mediakasvatuksesta, elokuvista, tietokonepeleistä sekä ikärajoista. Tätä kautta voidaan saada arvokasta tietoa esimerkiksi lasten mediaopetuksen pohjaksi. Koulussa opettajan tulisi itse nähdä materiaali etukäteen, ja katselu pitäisi voida keskeyttää ainakin yksittäisen oppilaan kohdalla tarvittaessa.

Opetushallituksen tulisi lisätä tietotusta ja koulutusta koulujen mediakasvatukseen liittyen. Kaikkea vastuuta opettajien mediakoulutuksesta ei voida siirtää opettajille itselleen eikä heidän itsensä maksettaviksi, esimerkiksi tarjoamalla maksullisia mediakasvatuskursseja opettajien työajan ulkopuolella. Koulujen tulisi saada valmista materiaalia mediakasvatukseen liittyen ja opettajille pitäisi kertoa, mistä mediakasvatusmateriaalia löytyy. Monille opettajille materiaalia tuottavien tahojen, kuten Elokuva- ja televisiokasvatuskeskuksen ja Koulukinon, internetsivut ovat vieraita.

Koulujen mediakokeiluja tulee tukea ja kouluja täytyy ohjeistaa lastensuojelunäkökohdista. Tässä Valtion elokuvatarkastamo ja eri lastensuojelujärjestöt voivat tarjota apuaan. Toisaalta tietoa lasten mielenterveyteen vaikuttavista asioista tulisi antaa myös koulujen oppilashuoltotyöryhmille; mitä ikärajojen noudattamattomuus voi aiheuttaa, milloin lapsi tarvitsee ulkopuolista apua näissä asioissa, miten asiaa voi käsitellä vanhempien kanssa jne.

Opettajainkoulutuslaitoksissa mediakasvatuksen tulisi sisältyä perusopintoihin jokaisella luokanopettajaopiskelijalla. Ei riitä, että se on osa sivuaineopintoja tai vapaaehtoisia opintoja. Ongelmana on, että opettajankoulutuslaitoksissa on paljon vanhoja sisältöjä, jolloin uuden asiasisällön sovittaminen opinto-ohjelmaan voi olla työläs ja hidaskäyttöprosessi. Opettajankoulutuslaitosten opetushenkilöstön koulutus media-asioissa edistäisi mediakasvatuksen nostamista opintosuunnitelmaan, sillä henkilöstön on vaikea antaa aiheesta opetusta, jolleivät he ole perehtyneet asiaan.

Tutkimustyötä median vaikutuksista lasten mielenterveyteen tulisi lisätä. Lasten ajatuksia voidaan kokemuksemme mukaan hyvin tutkia kouluympäristössään. Esimerkiksi lasten mielenterveytyksen alueelta tarvittaisiin järjestelmällisesti kerättyjä havaintoja median vaikutuksista lapsiin. Samoin opettajien kokemukset ja käsitykset asiasta loisivat pohjaa tarvittaville yhteiskunnallisille toimenpiteille. Lasten suojeluun erikoistuneilla muilla tahoilla saattaisi myös olla tietoa aiheesta. Systemaattinen havaintojen keruu koulujen, kotien, lasten mielenterveytyksen ammattilaisten ja mediatutkijoiden toimesta sekä vuorovaikutus ja yhteistyö näiden tahojen kesken olisi ensiarvoisen tärkeää.

”Keskeistä tutkimuksen vaikuttavuuden aikaansaamisessa on eri toimijoiden yhteistyö ja verkostot, keskinäiset riippuvuussuhteet ja yhdessä oppiminen... Toisaalta tutkimus yksin ei voi olla vastuussa vaikuttavuudestaan: ongelmien hallinta edellyttää luotettavan tutkimustiedon lisäksi päätäjiltä halua ja kykyä tarpeellisiin yhteiskunnallisiin toimenpiteisiin” (Pauli, Anneli 2003.)

Löytyykö meiltä aikuisilta halua, voimaa ja välineitä lasten suojelemiseksi median haitallisilta vaikutuksilta?

LÄHTEET

BUCKINGHAM, DAVID. 1998. Muuttuvat lapsuudet, muuttuva media. Uusia näkökulmia mediakulttuurin tutkimukseen. Tiedotustutkimus 1, 4 – 14.

DE LOS ANGELES-BAUTISTA, FENY. 1999. The Media and Our Children: The Promise of Participation. Teoksessa C. von Feilitzen & U. Carlsson (toim.) Children and Media. Image, Education & Participation. Yearbook 1999. The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen at Nordicom: Sweden.

DSM-IV DIAGNOSTISET KRITTEERIT. 1997. Suomen Psykiatriyhdistys ry. Orion-yhtymä Oy.

GREENBERG, B.S. & REEVES, B. 1976. Children and the perceived reality of television. Journal of Social Issues 32, 86-97.

HIRSJÄRVI, SIRKKA & HURME, HELENA. 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino.

KOLBEINS, GUDBJÖRK HILDUR. 2003. Väkivaltafilmien vaikutus lapsiin ja nuoriin – tarua vai totta? Esitelmä elokuvatarkastajien pohjoismaisessa kongressissa Reykjavikissa 26. - 28.5.2003.

KYTÖMÄKI, JUHA. 1999. Täytyy katsoa, jos saa katsoa. Sosiaalipsykologisia tutkimuksia. Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

MARTIKAINEN, MARKKU & MECKELBORG, EERO 2003. Haastattelututkimus alle 16-vuotiaiden lasten vanhempien mahdollisuudesta rajoittaa televisioväkivallan näkemistä. lasten. Esitys Viestintävirastossa 9.6.2003.

MUSTONEN, ANU. 2001. Mediapsykologia. WSOY.

MUSTONEN, ANU & PULKKINEN, LEA. 2003. Lapsille haitalliset tv-ohjelmat. Esitys keskustelutilaisuudessa Viestintävirastossa 9.6.2003.

MUSTONEN, ANU. 2003. Luento Lapset ja kaupallinen seksi –seminaarissa 14.10.2003.

MYLLÄRNIEMI, JORMA. 2003. Hyvä ja paha narsismi. Saatavilla www-muodossa: <[URL:http://jotte.info/narsismi.html](http://jotte.info/narsismi.html)>.15.12.2003.

MÄKINEN, PÄIVI. 2003. Pokémonit analyysissä. TV-sarja mediakasvatuksen välineenä. Saatavilla www-muodossa: <[URL:http://etkk.fi/freimi/tekstit/artikkelit/makinen.html](http://etkk.fi/freimi/tekstit/artikkelit/makinen.html)>.16.12.2003.

OLLILA, MAIJA-RIITTA. 1997. Moraalin tuolla puolen. WSOY.

OPETUSHALLITUS. 2003. Perusopetuksen opetuskokeilussa lukuvuonna 2003- 2004 noudatettavat opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 3- 9 ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet vuosiluokille 1- 2. Toinen korjattu painos. Edita Prima oy.

- PALOHEIMO, MATTI. 2003. Seksiä ja väkivaltaa – kysymyksiä elokuvatarkastajalle Like Kustannus Oy.
- PAULI, ANNELI. 2003. Tutkimustyön vaikutusten mittaustapoja kehiteltävä. Helsingin Sanomien Vieraskynä –palsta 29.12.2003.
- PELTONEN, ANJA. 2003. Lasten vuosisata on ohi – lapsista on tullut pieniä kuluttajia?. Kuluttajansuoja-lehti 4/03.
- PENNEBAKER, JAMES W. 1997. Opening Up, The Healing Power of Expressing Emotions. The Guilford Press: New York.
- PIHA, JORMA. 2003. Lasten terapiaohdot ovat monipuolisia. Mielipidekirjoitus Helsingin Sanomissa 9.6.2003.
- SAARELA, ANNIKA. 2003. Lasten mediasuhteesta. Saatavilla www-muodossa: <URL:<http://etkk.fi/freimi/tekstit/artikkelit/saarela.html>>.18.12.2003.
- SINKKONEN, JARI. 2000. Huolenpito voittaa pelon. Lapsen maailma 1, 26.
- STAKSTRUD, ELISABETH. 2003. Parents Believe, Kids Act. Luento SAFT-kongressissa Tukholmassa 20.10.2003.
- SUOMEN TRAUMATERAPIAKESKUS. 1996. Kriisikonsultointi- ja koulutuskeskuksen tehtävät. Opetusmoniste.
- SUONINEN, ANNIKA. 1993. Televisio lasten elämässä. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisu 37.
- TAHKOKALLIO, KEIJO. 2001. Kotipesän lämpöä etsimässä. Kirja vanhemmuudesta, rakkaudesta ja rajoista. WSOY.
- TAHKOKALLIO, KEIJO. 2003. Uskalla olla lapselle pomo. Helsingin sanomat 24.11.2003.
- TASKINEN, SIRPA. 2003. Alkusanat. Stakesin Lapset ja kaupallinen seksi –seminaari 14.10.2003.
- UNITED NATIONS. 1989. Convention of the Rights of the Child.

LIITE 1. KOTEIHIN LÄHETETTY KYSELYLOMAKE

HEI ALA-ASTEEN OPPILAIDEN VANHEMMAT !

Munkkiniemen ala-asteella järjestetään viikoilla 45 – 47 oppilaille työpajoja, jotka liittyvät elokuva- ja televisiokasvatukseen. Työpajoja vetävät Valtion elokuva-tarkastamossa työskentelevät luokanopettaja Minna Mäkelä sekä psykologi Riitta Martsola. 1.–3. luokkalaiset vertailevat kotimaista lasten lyhytelokuvaa television japanilaiseen lastenanimaatioon. 4.-6.luokkalaiset katsovat näytteitä uutuuselokuvista. Työskentelyä varten pyydämme Teitä yhteistyössä lapsenne kanssa vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

1. Lapsen sukupuoli: tyttö poika (ympyröi)

2. Lapsen luokka-aste: 1 2 3 4 5 6

3. Mikä elokuva tai video on ollut lapsen mielestä kaikkein kivoin/ josta hän on pitänyt?

4. Miksi?

5. Mikä elokuva tai video on ollut lapsen mielestä ikävä, pelottava/ josta hän ei ole pitänyt?

6. Miksi?

7. Keille pitäisi tiedottaa elokuvien ja videoiden mahdollisista lapsille aiheutuvista haitoista? (ympyröi)

lapsille opettajille vanhemmille tiedotusvälineille tiedotusta ei tarvita
muita? _____

Käännä!

8. Itse toivoisin saavani tietoa seuraavasti (ympyröi):
esitteet koulun vanhempainilta tietoa lehdistä tietoa televisiosta/radiosta
tiedotusta ei tarvita jokin muu, mikä? _____

9. Ajatuksia tai terveisiä ikärajoista päättävälle

Vastaukset voitte palauttaa luokanopettajalle suljetussa kirjekuoressa 29.10.03
mennessä eli ennen syysloman alkua.

Kiitos vaivannäöstänne!

Terveisin katselutyöpajojen vetäjät Minna Mäkelä ja Riitta Martsola

LIITE 2. LUOKKIEN 1.-3. TYÖPAJOJEN KULKU (OPETTAJILLE JAETTU)

FILMIHILLO-PROJEKTI ELOKUVAN KATSELUTYÖPAJA 1. – 3. -LUOKKALAISILLE

TAVOITTEET

- tunnistaa omia mielikuvia elokuvista ja verbalisoida niitä
- saada elokuvatarkastamolle tietoa lasten katsomiskokemuksista ikärajoitusten pohjaksi
- etsiä keinoja käsitellä lasten katsomiskokemuksia
- lisätä lasten tietoisuutta/kriittisyyttä kuvallista viestintää, etenkin elokuvia kohtaan
- tarkastella, voiko lapsi suojata itseään medialta tarvittaessa
- kehittää kouluympäristöön sopiva menetelmä, jonka avulla opettajat voisivat käsitellä mediakysymyksiä luokkien kanssa

MENETELMÄ

- ”focus group” tai kvalitatiivinen ryhmäkeskustelu, jossa samanikäiset keskittyvät tiettyyn teemaan
- puheenvuorot pyydetään viittaamalla
- mahdollisimman vapaa luokassa tapahtuva ryhmäkeskustelu, jossa tavoitteena sanoa omaan mieleen tulevia asioita ryhmässä ja jakaa niitä muiden kanssa
- tärkeintä ei ole noudattaa kaavaa/keskustelurunkoa vaan käydä läpi niitä asioita, joita lapset tuovat esiin
- avainkäsitteitä: lapsen näkökulma ja kokemusmaailma (ja toisaalta aikuisen vastuu mediaan liittyvistä päätöksistä perheessä), lapsen kyky kriittisyyteen ja valikointiin, erilaisten kuvallisessa viestinnässä käytettävien tehokeinojen tunnistaminen, lapsen mahdolliset omat keinot suojata itseään medialta tarvittaessa

TYÖPAJAN KULKU

1. esittäytyminen. Oppilaat kirjoittavat pulpetille jaettuun nimilappuun nimensä
2. instruktio elokuvan katseluun
3. Vilma-lyhytelokuvan katselu (kesto 15 min)
4. keskustelu elokuvasta
5. instruktio Digimonin katseluun
6. Digimon-ohjelman alkuosan katselu (10 min) ”Digimon ja Pia-monin loppu”
7. keskustelu ohjelmasta
8. pohdintaa
9. esitteet: pajan loppuksi oppilaille jaetaan uudet elokuvatarkastamon esitteet
Elokuviin ja videoiden ikäraajat
Peliin ikäraajat

LIITE 3. LUOKKIEN 1. - 3. PUOLISTRUKTUROITU HAASTATTELURUNKO

PUOLISTRUKTUROITU KESKUSTELURUNKO 1. – 3. LUOKILLE

Instruktio 1: ”Me olemme elokuvatarkastamossa töissä. Siellä tehtävämme on mitä eri-ikäiset lapset ajattelevat elokuvista. Tänään te saatte sanoa, mitä katsoa elokuvia ja laittaa niille tarvittaessa ikäraja. Olemme miettineet kovasti, ajattelette elokuvista. Ensinnäytämme teille lasten lyhytelokuvan, joka on tullut televisiostakin”

Esimerkiksi seuraavanlaisia asioita voi yrittää sisällyttää keskusteluun:

I Spontaanit reaktiot:

- Millainen oli (Digimon: miten moni viittasi tai näytti muuten kyllästyneeltä/vai näyttikö innostuneelta)?
- Onko nähnyt tämän ohjelman aikaisemmin?
- Tykkäsikö vai ei?
- Missä tämä tapahtui (mikä maa, maalla vai kaupungissa)?
- Milloin tapahtui (nykyajassa, aikaisemmin vai tulevaisuudessa)?
- Voisiko tämä olla totta: mitkä asiat voisivat pitää paikkansa, mitkä eivät?

II Oma tunnetila

- Millainen olo sinulle tuli elokuvasta?
- Huomasitko mistä se tuli? (yleistunnelma, näkymät, äänen käyttö, pelottavat/mukavat tilanteet, millaiset hahmot tai henkilöt jne.)

III Oletettu katsoja

- Minkälainen lapsi pitäisi eniten tästä ohjelmasta? (tyttöjä/poikia, minkä ikäisiä voisivat olla, mitä voisivat harrastaa, miksi jne.)
- Ketkä eivät pitäisi tällaisesta elokuvasta? (tyttöjä/poikia, minkä ikäisiä voisivat olla, mitä he sitten katsovat, miksi jne.)

IV Sopivuus lapsille

- Voiko tällaisen katsominen olla haitallista pienille lapsille? Minkä ikäisille?
- Mistä syystä he eivät saa katsoa tätä? (tapahtumat, teot, kuvat, äänet, värit)
- Minkä ikäiset voivat katsoa tätä ohjelmaa yksin?

Instruktio 2: ”Seuraavaksi katsotaan yhtä Digimon-jaksoa. Sekin on tullut televisiosta. Katsotaan sitä jonkun aikaa. Kun ette enää jaksa katsoa tai kyllästyttää, nostakaa käsiä pystyyn niin tiedämme milloin lopetetaan”

Loppukeskustelu

- Kumpi ohjelma oli mielestäsi parempi? Miksi?
- Keksikää, ketkä olisivat tehneet tällaiset ohjelmat ja miksi ne on tehty.
- Mikä on suosikkiohjelmasi TV:ssä?
- Mitä ohjelmia et saa katsoa? Kuka niin on sanonut? Miksi?
- Mitä pitää tehdä, jos menet kaverin luo ja siellä katsotaan pelottavaa videota/sellaista, jota et halua katsoa?
- Jos saisit mennä ilmaiseksi tänä iltana elokuviin, mitä menisit katsomaan?

LIITE 4. LUOKKIEN 4.-6. TYÖPAJAN KULKU (JAETTIIN OPETTAJILLE)

FILMIHILLO-PROJEKTI

ELOKUVAN KATSELUTYÖPAJA 4. – 6. -LUOKKALAISILLE

TAVOITTEET

- tunnistaa omia mielikuvia elokuvista ja verbalisoida niitä
- saada elokuvatarkastamolle tietoa lasten katsomiskokemuksista ikärajoitusten pohjaksi
- etsiä keinoja käsitellä lasten katsomiskokemuksia
- lisätä lasten tietoisuutta/kriittisyyttä kuvallista viestintää, etenkin elokuvia kohtaan
- tarkastella, voiko lapsi suojata itseään medialta tarvittaessa
- kehittää kouluympäristöön sopiva menetelmä, jonka avulla opettajat voisivat käsitellä mediakysymyksiä luokkien kanssa

MENETELMÄ

- ”focus group” tai kvalitatiivinen ryhmäkeskustelu, jossa samanikäiset keskittyvät tiettyyn teemaan
- puheenvuorot pyydetään viittaamalla
- mahdollisimman vapaa luokassa tapahtuva ryhmäkeskustelu, jossa tavoitteena sanoa omaan mieleen tulevia asioita ryhmässä ja jakaa niitä muiden kanssa
- tärkeintä ei ole noudattaa kaavaa/keskustelurunkoa vaan käydä läpi niitä asioita, joita lapset tuovat esiin
- opettaja on luokassa läsnä
- avainkäsitteitä: lapsen näkökulma ja kokemusmaailma (ja toisaalta aikuisen vastuu mediaan liittyvistä päätöksistä perheessä), lapsen kyky kriittisyyteen ja valikointiin, erilaisten kuvallisissa viestinnässä käytettävien tehokeinojen tunnistaminen, lapsen mahdolliset omat keinot suojata itseään medialta tarvittaessa

TYÖPAJAN KULKU

1. esittäytyminen ja oppilaat kirjoittavat nimensä nimilappuihin
2. instruktio
3. Kunnian mies –elokuvan traileri + keskustelu
4. Murha Hollywoodissa –elokuvan trailerin ääni + keskustelu
5. Menneisyyden ote –elokuvan traileri + keskustelu
6. loppukeskustelu
7. esitteet: pajan lopuksi oppilaille jaetaan uudet elokuvatarkastamon esitteet
Elokvien ja videoiden ikäraajat
Pelien ikäraajat

LIITE 5. LUOKKIEN 4.-6. PUOLISTRUKTUROITU KESKUSTELURUNKO

PUOLISTRUKTUROITU KESKUSTELURUNKO 4. – 6. -LUOKILLE

Instruktio: ”Olemme elokuvatarkastamossa töissä. Siellä katsomme monenlaisia ohjelmia, esim. elokuvia ja niiden mainoksia sekä videoita. Usein mietimme, mitä eri-ikäiset lapset ja nuoret ajattelevat niistä. Tehtävämme on päättää, millaisia ikärajoja elokuville annetaan. Nyt näytämme teille uutuuselokuvien mainoksia. Te saatte sanoa, minkälaisia ne mielestänne ovat.

A Kunnian mies –elokuvan traileri

- kysymykset alla

B Murha Hollywoodissa –elokuvan trailerin ääni

”Seuraavasta elokuvasta kuulet pelkästään äänen. Päättelä tämän perusteella minkätyyppinen elokuva on kyseessä ja mikä on tapahtumapaikkana”.

- Mitä elokuvassa tapahtui? Mikä on lajityyppi? Mikä tapahtumapaikka?

C Menneisyyden ote –traileri

”Kuvittele mielessäsi, että olet kuvaaja. Mieti, miten sinun tulisi käyttää kameraa, jotta saisit kuvattua näkemäsi pätkän. Mieti, onko kamera paikoillaan, pitäisikö sitä liikuttaa, miten pitäisi liikuttaa, mihin suuntaan jne.”

-kysymykset alla

Esimerkiksi seuraavanlaisia asioita voi yrittää sisällyttää keskusteluun:

I Spontaanit reaktiot:

- Millainen traileri mielestäsi oli?
- Millainen olo sinulle tuli ja mistä se johtui?

II Tyylilaji:

- Minkälaisesta elokuvasta on kysymys?
- Mistä niin päättelitte?

III Suhde realiteetteihin:

- Sijoittuuko tarina menneisyyteen, nykyhetkeen vai tulevaisuuteen?
- Mistä päättelit tämän?
- Voisiko tarina olla totta ja miksi?

IV Kohderyhmä:

- Kuka tällaisesta pitää kaikkein eniten? (miehet, naiset, tytöt, pojat)
- Minkä ikäiset?
- Kuka ei pitäisi tällaisesta ja miksi?
- Kenelle elokuva on tarkoitettu ja miksi?
- Kenelle elokuva voisi olla vahingollinen ja miksi?

Loppukeskustelu:

- Mikä on suosikkiohjelmasi TV:ssä ja miksi?
- Mitä ohjelmia tai elokuvia et saa katsoa, kuka niin on sanonut, miksi?
- Sanokaa muutama elokuva tai ohjelma, joka voi järkyttää teidänikäisiä. Oletko itse järkyttynyt jostain näkemästäsi ohjelmasta?
- Mitä pitää tehdä, jos menet kaverin luo ja siellä katsotaan pelottavaa videota/sellaista, jota et halua katsoa?
- Jos saisit mennä ilmaiseksi tänä iltana elokuviin, mitä menisit katsomaan ja miksi.
- (Miksi elokuvia tehdään?)

LIITE 6. AINEKIRJOITUSPYYNTÖ KOULULLE OHJEINEEN

Aihe: KOULULAISTEN TRAUMAATTISET MEDIAKOKEMUKSET / sähköpostiviesti

HEI TUULA JA MUUT MUNKKINIEMEN ALA-ASTEEN OPET!

Me elokuvatarkastamossa olemme hämmentyneitä siitä, miten monta kättä nousi joissakin luokissa pystyyn, kun kysyttiin koululaisten traumaattisista mediakokemuksista. Kaikilta luokilta ei asiaa järjestelmällisesti kysytty. Nyt toivoisimme, että kaikilta luokilta opettaja kysyisi:

"Oletko joskus elämäsi aikana pelästynyt elokuvaa tai videota (tai TV-ohjelmaa) niin, että pelko ei ole mennyt heti ohi ja se on vaikeuttanut elämääsi jollakin tavalla? Viittaa jos olet" (opettaja laskee lukumäärän)

Tällä haetaan ns. traumaattisia kokemuksia eli yhtäkkisiä mieltä järkyttäneitä kokemuksia, joita lapsi ei koe hallitsevansa. Ne puolustusmekanismit, joita lapsella sillä hetkellä on, eivät ole riittäneet ja lapsi joutuu "pois raiteiltaan". Tämä aiheuttaa oireita esim. unettomuutta, nukahtamisvaikeutta, pissaongelmia nuoremmilla lapsilla, pelkoja, tiettyjen paikkojen tai asioiden välttelyä yms.

Meidän oli vaikea tiedustella tarkemmin miten lasten tällaiset traumat ovat ilmenneet, menneet ohi (vai ovatko?) ja minkälaisia oireita heillä on ollut. Toivoisimmekin kertomuksia näistä intiimeistäkin asioista esim. ainekirjoituksen muodossa, jos se opettajien mielestä on järkevää. Psykologiselta kannalta traumat voivat helpottaa, kun niistä puhuu ja niitä käy läpi kirjoittamalla (ns. parantava kirjoittaminen).

Kirjoitus voisi sisältää esim. seuraavia asioita:

- mitä elokuvaa/videota pelkäsit?
- minkä ikäinen olit nähdessäsi sen?
- muistatko sen ikärajaa?
- tiesitkö, että se ei ole ikäisellesi sopiva?
- millainen oli katsomistilanne?
- kenelle kerroit asiasta?
- minkälaisia seurauksia siitä sinulle oli?
- tietävätkö vanhempasi/muut aikuiset/sisarukset asiasta?
- mikä siihen auttoi?

Liittäisimme mielellämme kirjoituksia tai osia niistä raporttiimme, jota työstetään joulukuun aikana. Kirjoittajista haluaisimme tietää iän ja sukupuolen, emme nimeä.

Yhteistyöterveisin

Riitta Martsola ja Minna Mäkelä
Valtion elokuvatarkastamo

LIITE 7. TRAUMAPERÄISEN STRESSIHÄIRIÖN KRITERIT DSM-IV DIAGNOSTISTEN KRITERIEN MUKAAN

Kohta 309.81 - traumaperäinen stressihäiriö:

”A. Henkilö on joutunut traumaattiseen tilanteeseen, jossa tapahtui kumpikin seuraavista:

1. Henkilö koki, näki tai joutui vastakkain sellaisen tapahtuman tai tapahtumien kanssa, joihin liittyi kuolema tai vakava loukkaantuminen tai niiden uhka tai oman tai muiden fyysisen koskemattomuuden vaarantuminen.
2. Henkilön reaktio oli voimakas pelko, avuttomuus tai kauhu. Huomautus: lapsilla voi näkyä vain hajanaisena käyttäytymisenä tai levottomuutena.

B. Traumaattinen tapahtuma koetaan jatkuvasti yhä uudelleen yhdellä tai useammalla seuraavista tavoista:

1. Toistuvia, tietoisuuteen tunkeutuvia ja ahdistavia muistikuvia tapahtumasta, esim. mielikuvia, ajatuksia tai havaintoja. Huomautus: lapsilla voi esiintyä toistuvia leikkejä traumaan liittyvistä aiheista.
2. toistuvia ja ahdistavia unia tapahtumasta. Huomautus: lapsilla voi esiintyä pelottavia unia, joiden sisältö ei ole tunnistettavissa.
3. käyttäytyminen tai tuntemukset, jotka heijastavat ikään kuin traumaattisen tapahtuman toistumista (kokemuksen uudelleen eläminen, illuusiot, aistiharhat ja dissosiatiiiviset palaumat (flashback), mukaan luettuina heräämisvaiheessa tai päihtymystilassa esiintyvät). Huomautus: Pienillä lapsilla voi esiintyä käyttäytymistä, joka jäljittelee traumaattisen tapahtuman aikaista toimintaa.
4. voimakas psykologinen ahdistus jouduttaessa tekemisiin traumaattista tapahtumaa muistuttavien tai symboloivien sisäisten tai ulkoisten asioiden kanssa.
5. fysiologiset reaktiot traumaattista asiaa muistuttaviin tai symboloiviin sisäisiin tai ulkoisiin asioihin.

C. Traumaan liittyvien asioiden jatkuva välttäminen ja yleisen reagoitiherkkyuden turtuminen (ei esiinny ennen traumaa), jotka ilmenevät vähintään kolmella seuraavista tavoista:

1. pyrkimys välttää traumaa koskevia ajatuksia, tunteita tai keskusteluja
2. pyrkimys välttää toimintoja, paikkoja tai ihmisiä, jotka muistuttavat traumasta
3. kykenemättömyys muistaa trauman keskeisiä seikkoja
4. kiinnostus tai osallistuminen tärkeisiin toimintoihin on vähentynyt merkittävästi
5. muista etäännyksen tai vieraantumisen tunne
6. affektien laimentuminen (esim. lämpimien tunteiden puuttuminen)
7. tulevaisuuden näkymien kapeutuminen (ei odota saavansa osakseen ammattiuraa, avioliittoa, lapsia tai normaalia elämänsäkaarta)

D. Jatkuvia kohonneen vireystilan oireita (eivät esiintyneet ennen traumaa), jotka ilmenevät vähintään kahdella seuraavista tavoista:

1. nukahtamis- ja unessapysymisvaikeudet
2. ärtyneisyys tai vihanpurkaukset
3. keskittymisvaikeudet
4. korostunut varuillaanolo
5. säikkyminen

E. Häiriö (kriteerien B, C ja D oireet) on kestänyt yli kuukauden.

F. Häiriö aiheuttaa kliinisesti merkittävää kärsimystä tai haittaa sosiaalisella, ammatillisella tai muulla tärkeällä toiminnan alueella.”

Elokuvien ja videoiden ikäraajat

Lisätietoja
www.vet.fi

Tiesitkö, että elokuvien ja videoiden ikäraajat ovat sitovia ja niiden tarkoitus on suojella lapsia?

Kannen piirros: Toni O. Verrajälän päiväkod. Helsinki

VET VALTION ELOKUVATARKASTAMO
Jaakonkatu 5 B,00100 Helsinki
Puhelin: (09) 2285 451

Hyvä elokuvien ystävä!

▶ Elokuvat ovat ihania, kamalia, jännittäviä, naurettavia, pelottavia, koskettavia, verisiä, siirappisia. Kaikki elokuvat eivät sovi kaikille. Erityisesti lapsia on varjeltava. Siksi meillä on laki kuvaohjelmien tarkastamisesta, joka perustuu lastensuojellisiin näkökohtiin. Ennakkoon tarkastetaan vain alle 18-vuotiaille tarkoitetut kuvaohjelmat, aikuiset saavat itse päättää mitä tahtovat katsoa (rikoslain määrittämässä rajoissa).

▶ Elokuvaa voidaan kieltää alle 7-vuotiailta, alle 11-vuotiailta, alle 15-vuotiailta tai alle 18-vuotiailta. Se voidaan myös sallia kaikenikäisille. Valtion elokuvataarkastamo (VET) arvioi, minkä ikäisen lapsen kehitykselle elokuvan sisältämä väkivalta, seksi, kauhu tai muu sen kaltainen aineisto on haitallista ja tekee sen perusteella ikärajapäätöksen. Elokuvatarkastajat ovat joko lasten kehityksen tai kuvallisen viestinnän asiantuntijoita.

▶ Elokuvien ikäraajat ovat velvoittavia. Elokuvaa ei siis saa luovuttaa (myydä, vuokrata tai lainata) ikärajassa mainittua ikää nuoremmalle lapselle. Alle 15-vuotiailta kiellettyä videota ei saa siis vuokrata 12-vuotiaille esim. vanhemman asiakaskortilla. Poikkeuksena julkisesti esitettävät elokuvat (elokuvateatterit), joissa ikäraaja kaksi vuotta nuorempi pääsee katsomaan elokuvan täysi-ikäisen seurassa. Tämä ei kuitenkaan koske ikäraajaa 18.

Jouston ei pitäisi koskaan olla itsestäänselvyys. Aikuisen olisi aina tapauskohtaisesti harkittava (lapsen luonne ja herkkyys huomioon ottaen), kannattaako ikäraajaa nuorempi lapsi viedä elokuvateatteriin.

▶ Ikäraja ei myöskään ole suositus. Alle 7-vuotiaalta kielletty elokuva ei siis välttämättä ole lasten elokuva, se vain ei ole haitallinen 7-vuotiaalle tai sitä vanhemmalle lapselle.

▶ Elokuvan esittäjän, vuokraajan tai myyjän velvollisuus on tarkistaa henkilön ikä samaan tapaan kuin alkoholin ja tupakan myynnin kohdalla.

▶ Elokuvan ikäraja selviää video- ja DVD-pakauksen takapuolella olevasta merkinnästä.

Tarkastetut

3	123456 VET/SFB	7	123456 VET/SFB
11	123456 VET/SFB	15	123456 VET/SFB
18	123456 VET/SFB		

Ilmoitetut

3	123456 VET/SFB	18	123456 VET/SFB
---	-------------------	----	-------------------

▶ Ikärajamerkinnot ovat eräänlaisia kuvaohjelmien liikennemerkkejä. Niitä kannattaa noudattaa!

▶ Vanhoissa kuvaohjelmatalenteissa saattaa vielä esiintyä vanhan videolain aikaisia ikärajamerkintöjä (esim. K16 tai suositusikäraja 12). Niissä vain 16 on sitova ikäraja, alemmat ikäraajat ovat suosituksia.

Kannen piirros: Sanna Turja, 6 v. Veräjämäen päiväkodin, Helsinki

VALTION ELOKUVATARKASTAMO
Jaakonkatu 5 B, 00100 Helsinki
Puhelin: (09) 2285 451

Hyvä tietokone- ja konsolipelien ystävä!

► Pelejä on monenlaisia. On pelejä, jotka niissä esiintyvän väkivallan, seksin, kauhun tai huumeiden takia ovat haitallisia lasten kehitykselle. Siksi peleillä on erilaisia ikärajoja. Esimerkiksi suosittu peli Grand Theft Auto 3: Vice City on kielletty alle 18-vuotiailta. Pelin maahantuoja luonnehtii sitä brutaaliksi ja synkäksi peliksi rikollisten maailmasta, jossa rikos kannattaa.

► Ikäsuositukset ja -rajat perustuvat siis pelien haitallisuuteen, eivät niiden tekniseen vaikeuteen. Suomen laki edellyttää, että jokaisessa Suomessa myytävässä pelissä on sen haitallisuudesta kertova ikäraja.

► Vanhemmat, tutustukaa pelien sisältöön: katsokaan lastenne pelaamista ja keskustelkaa lastenne kanssa peleistä.

► Alle 18-vuotiailta kiellettyä peliä ei saa luovuttaa alaikäiselle. Alemmat ikäraajat ovat suosituksia, joten pelejä voi rangaistuksetta myydä tai luovuttaa suosituskäytäntöä nuoremmalle, mutta toivottavaa se ei ole.

► Laki koskee myös pelihalleissa pelattavia pelejä. Pelien yhteydessä on oltava tiedot niiden suositusikärajoista, ja pelihalleissa on huolehdittava siitä, etteivät alle 18-vuotiaat pääse pelaamaan tai katsomaan peliä, jonka ikäraja on 18.

► Yleiseurooppalainen ikämerkintäjärjestelmä, PEGI (Pan European Game Information) otetaan käyttöön vuoden 2003 aikana 16 Euroopan maassa, myös Suomessa.

► Yleiseurooppalaisessa merkinnässä on ikämerkinnän lisäksi pelin sisältöä kuvaavia symboleja. Ne kertovat syyn pelin saamaan ikärajaan. Sisältösymboleja on kuusi

VÄKIVALTA

SEKSI

KAUHU

HUUMEET

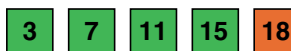

SYRINTÄ

KIROILU

► Suurimmat tietokone- ja konsolipelien valmistajat ovat sitoutuneet käyttämään yleiseurooppalaista merkintää. Se on kuitenkin vapaaehtoinen, maksullinen järjestelmä, minkä takia se ei Suomessa ole ainoa merkintäjärjestelmä. Jos pelissä ei ole yleiseurooppalaista merkintää, on siinä oltava kotimainen merkintä.

ISBN 951-53-2577-3 (nid.)

ISBN 951-53-2578-1 (PDF)